

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU

KASVATUSTEADUSLIK

AJAKIRI

P. AMBUR. Õpilasraamatukogudest // A. ELANGO. Õpilaste suhtumine koolis tarvitavasse karistusse // F. VILJARI. Klassijuhataja-tunnid // R. ERENDI. Lauluõpetus keskkoolis // KOOLIÜÜENDUSNURK — V. ORDLIK. Üldõpetuse teemade käsitus (Laevasõit) // KIRJANDUSE ARVUSTUSI JA ÜLEVAATEID — H. PEETS. „Estonia“ teatri- ja kontserthoone ajalugu — V. ORAV // VÄLISMAILT — JOH. KAIS. Läti koolielust // KROONIKA.

NR. 10

DETSEMBER

1938

Ainult Kr. 195.—
kui ostate **ARE** raadioaparaadi
Menuett või **Tuuslar**

Noorus tarvitab

MILVI hambapastat,

sest see on odav ja hea, ning ei
sisalda hammastele kahjulikult mõju-
vaid aineid.

A/S. „Ephag'i“ laborat.

Tallinn.

Undistooted:

KLEIDIRIIDEDE
SUKAD
TRIKOOD
PITSID, PAELAD

A. S. O. Kilgas

O.-Ü. TILGA ja Ko

Tallinn, Harju 23. Telef. 467-98, 482-83.

Suurel arvul kvaliteet

elektriarmatuure

kabinettidesse, elutubadesse, söögitubadesse, magamistubadesse; kirjutuslaualampe, büroolampe, taot. rauast armatuurid.

Asutuste valgustussisustusi elektriarmatuuridega ja igasuguseid valgustusseadmeid vastavalt erisoovidele kunstnik Peet Aren'i poolt valmistatud jooniste järgi jne.

Soodustus õpetajaile

Et ärid nõuavad järelmaksu puhul ordineid või vastutajaid, mis on tülikas eriti maaõpetajaile, siis

Tallinna tuntud valmisriiete äri

K/M. L. Karschenstein

Harju 23

on õpetajaile teinud erisoodustused järelmaksu puhul:

- 1) õpetajaile 10% lisamaksu juurde ei arvata.
- 2) Ostmise lihtsustamiseks vajatakse ainult isikutunnistust ja tõendust kohalikust koolist või kohaliku õpetajate ühingu liikmekaarti. Vastutajaid ei nõuta. Järelmaks on võimaldatud kuni 7 kuud.

Soodustus on maksev nii valmis- kui ka tellitud riiete ostmisel.

**Kompveki-
ja šokolaaditööstus**

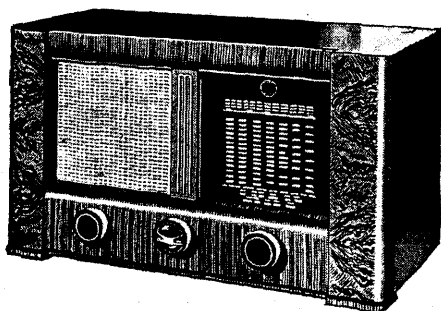
„ENDLA“

V. Pallas

Tallinn, Maakri 28,
telefon 313-60

*Kes armastab head
muusikat, valib*

MENDE!

MENDE on helipuhtuse meisterteos!

MENDE on tehnilise viimistluse tippsaavutus!

MENDE on aparaat hellitatud raadiokuulajaile!

Peaesindaja:

K/k. VALMET & Ko., TALLINN,

Hariduse 11, telefon 467-32.

Müügiäri:

ROOSIKRANTSI TÄN. 16, Pärnu mnt. nurgal.

KASVATUS

Eesti Õpetajate Liidu kasvatusteaduslik ajakiri

Nr. 10

Detsember 1938

20. aastakäik

P. AMBUR

Õpilasraamatukogudest¹⁾.

Õpilasraamatukogudele on meil avalikult väga vähe tähelepanu pühendatud. Kui neid on käsitletud, siis peamiselt korralduse ja liigitamise seisukohast, kusjuures raamatukogude sisuline olemus on jäänud peaaegu täiesti puudutamata. Kuid oma kultuurilise ja rahvaharidusliku tähtsuse poolest on õpilasraamatukogud niisama laialdase kandepinnaga kui avalikud ja isiklikud raamatukogudki. Julgeksin väita, et need on isegi veel tähtsamad, sest nende kaudu peavad tulema avalikkude raamatukogude teadlikud kasutajad ja isiklike raamatukogude asutajad. Koolist peavad võrsuma isikud, kes panevad põhja meie talude ja perekondade isiklike raamatukogudele, mis vana Varraku tarkusena pärandatakse pidevalt täiendatult põlvest põlve, isadelt poegadele, muutudes nii eesti kodu uhkuseks ja ammutamatuks varamuks.

Kuna üle 78% eesti rahvast on vaid kas täieliku või osalise algkooli haridusega, siis vaadeldes eesjoones algkoolide õpilasraamatukogusid kui kõige suurema ning määravama mõjuga tegureid meie rahva hariduslikus käigus. Võrdlevalt aga puudutame ka kesk- ja täienduskoolide õpilasraamatukogusid.

Algkoolide õpilasraamatukogude tähtsust on hakatud meil juba õige varakult hindama. Esimesi märkmeid selle kohta leiame 1879. aasta „Perno Postimehes“, mille 2. numbris kirjutatakse: „Kui koolist terava vaimuga, mõistlikud poisid välja tulema peavad, siis on pää nõudmine, et nad endid kirja varaga aegsasti tutvustavad ja oma silmaringi õppetlike raamatuid lugedes laienevad; mitte sel kombel ei ole seda loota nagu mitmes kohas praegugi veel leida, et lastel koolis mingisugust ilmalikku raamatut ei

¹⁾ Järgnev kirjutus on lühendatud kujul ette kantud Riigi Ringhäälingus 22. X 1938.

ole lugeda, ehk „Laulud ja loud“ ainu üksinda. Raamatud, mis laps kooli raamatute kõrvas kätte saab, annavad lapsele nagu uut elu, äratavad ta vaimu ja teritavad ta mõistust. Seda on targemad mehed juba ammu ära tunnud ja sellepärast ei leia meie mitte ühtegi tähtsamad linna kooli, kellel õppijate jaoks mitte raamatukogu ei oleks. Kui meie Eesti koolid ka säätud sihile saada ja tõsist vilja kanda tahavad, siis peavad nad enestele ilma ajaviitmata raamatu kogud muretsema.“

Seda nõuet täitsid ka paljud koolid omaalgatuse korras. Korraldati kooliraamatukogu heaks pidusid ja korjati annetusi, millest rahvas lahkesti osa võttis, kuna elati veel ärkamisaegse rahvusliku vaimustuse tähe all.

Esimesed ametlikud korraldused meie koolide õpilasraamatukogude asutamiseks tulid venestusajal 1890-ndate aastate alguses. Venestajad said aru, milline suur tähtsus on õpilaste meelsuse arendamisel ja kujundamisel vabalt loetavail raamatuil. Nad tõttasid seda usinasti kasutama ja asusid kiiresti koolidele venekeelseid õpilasraamatukogusid soetama, et nende abil saavutada venestustöös tõhusamaid tulemusi. Tolleaegses ajakirjanduses leidub rohkesti sõnumeid, kus räägitakse, et koolide inspektorid on ülemkoolivalitsuselt ehk „kroonult“ abirahasid nõutanud külakoolide õpilaste „venekeelsete lugemisraamatute-kogu“ asutamiseks. Samuti märgitakse ka sageli koolidele tervete venekeelsete raamatukogude kinkimist. Võrumaa koolide inspektor on 1894. aasta „Postimehe“ (nr. 70) teate järgi isegi ülemtalurahva komisari kaudu sundinud vallanõukogusid määrama toetust koolide raamatukogudele, millele mitmed vallad aga olevat vastu pannud.

On siis ka selge, et tol ajal täitusid meie koolide raamatukogud peamiselt venekeelsete raamatutega, millede ülesanne oli venestusele kaasa aitamine, õpilaste meelsuse kujundamine vene vaimus ja nende võõrutamine oma rahvast.

Seda kurba seisukorda kinnitavad ka arvulised andmed. 1911. aasta ametlikkude aruannete järgi Pärnumaa koolide kohta üksikasjalikke kokkuvõtteid tehes, kirjutab Märt Raud järgmist: „Üleüldse on 7284 koolilapse kohta 1136 Eesti keelset raamatut, nii et iga raamatu peale ligi 7 koolilast tuleb“¹⁾. Kuid üksikuis kihelkondades on seisukord veelgi halvem. Nii märgitakse, et Hääde-

¹⁾ „Eesti Kultura II“, lk. 149.

meeste kihelkonnas tuleb 30 õpilast ühe eestikeelse raamatu kohta. Autor imestab: „Päris muinasloomelised arvud: kogu Vändra kihelkonna koolides ei leidu enam Eesti keelseid raamatuid kui 100, Saardes 49, Häädemeestel 22“¹⁾). Keskmiselt on aga kogu Pärnumaal 1—2 raamatut ühe lapse kohta, kroonu- ja vene kirikukoolides aga kuni 4—5 raamatut lapse kohta. Need arvud näitavad suurt venekeelsete raamatute ülekaalu.

Meil pole põhjust arvata, et teistes maakondades see pilt oleks olnud parem, kuigi meil nende kohta pole käepärast otseseid arvu- lisi andmeid. Pigemini võiksime oletada, et seal oli olukord veelgi kurvem, sest Pärnumaa, eesotsas Vändraga, sammus rahvuskultuurilisel esirinnas.

Samas kirjutises märgib ka Märt Raud: „Mis tähendus raamatul ja raamatukogul koolides on, seda ei ole tarvis seletada.

Kuid niipalju peab kõigile selge olema, et laps koolis kõige vähemalt l u g e m a peab õppima. Lugemise õpetamine ei tähenda aga üksi lugemise tehnikat, tähtede ja silpide kokkupanemist sõnadeks ja sõnade ühendamist lauseteks, vaid ta tähendab ka loetava tüki sisusse tungimist, lugemise himu kasvatamist. Seda ei saa keele õpetamise tundidel üksi kätte, vaid lapsel peab võimalik olema ka vahepeal lugeda. Ja laps tahab lugeda ja loeb heameelega — tarvis ainult lugemise-materjal kätte muretseda ja korraldada.

Sellepärast on kooliraamatukogu üks niisugustest koolielu algnõuetest, ilma milleta korralikku kooli ette ei saa kjutada.“²⁾

Ka, meie iseseisvusaegses koolis leidsid need põhimõtted tun- nustamist. Asutava Kogu poolt vastuvõetud „Avalikkude algkoolide seaduse“ (RT 75/76, 1920) § 44 öeldi: „Igas algkoolis peavad olema tarvilikud õppeabinõud ja õpilaste ning õpetajate raamatukogud. Haridusministeerium seab kokku nende õppeabinõude nimekirja, mille muretsemine on sunduslik kooli ülevalpidajale“. See nimestik ilmus 1921. aasta 29. detsembril ja seal sees mainiti ka „lastekirjanduse raamatukogu“, mille soetamine oli sunduslik hiljemalt 1925. aastaks. 1922. aastal avaldas haridusministeerium ka koolikogudele soovitatud raamatute nimestiku, milles leidis 425 alg- ja keskkoolidele soovitatud raamatut.

Riigi Statistika Keskbüroo kokkuvõtete järgi oli 1923./24. õppe- aastal 1086 algkoolil raamatukogu (kokku 213.263 eksemplariga),

¹⁾ „Eesti Kultura II“, lk. 140.

²⁾ „Eesti Kultura II“, lk. 143—144.

kuna 321 ehk 22,5% koolidel need veel puudusid. Õpilasi oli aga samal ajal algkoolides 120.863. Seega tuli iga õpilase kohta keskmiselt 1,76 raamatut, millist arvu ei saanud pidada kuidagi küllaldaseks.

Keskkoollide raamatukogud olid samal ajal veidi paremas seisukorras, sest 86 keskkoolil oli õpilasraamatukogudes kokku 155.486 raamatut, seega ligi 10 raamatut ühe õpilase kohta.

On põhjust arvata, et suur osa neist raamatuist figureeris küll nimestikus, kuid tegelikult olid juba ammu „ära loetud“ või mõnel muul põhjusel muutunud õpilastele tarvitamiskõlbmatuks. Tolleaegse tegeliku õpetajana tean ja tunnen õpilasraamatukogude seisukorda, mis oli äärmiselt vilets. Valitses peaaegu samasugune olukord, nagu enne iseseisvust. Nimestikkudes oli arvele võetud kõik raamatud, nii vanad venekeelsed kui ka igasugused kirjutuste ja raamatukaupluste kataloogid, mitmesuguste ajakirjade üksiknumbrid ja teosed, mis olid muutunud juba täiesti lugemiskõlbmatuks või kogust sootuks kadunud. Ka omavalitsused ei hoolitsenud algkoolide raamatukogude eest. Nime järele oli see kogu olemas ja seega nende poolt seadusenõue täidetud. Raamatukogu sisulise olemuse eest tundsid aga väga vähesed omavalitsused olevat kohustatud hoolitsema. Ainult üksikud energilised koolijuhatajad suutsid vajalikke summasid suruda kooli eelarvesse ja hoida oma kooli õpilasraamatukogu ajanõuete kõrgusel.

25. oktoobril 1935 anti haridusministeeriumi poolt „Avalikude algkoolide seadetega ja õppeabinõudega varustamise määrus“ (RT 95—1935), mis kohustas kooliülevalpidaja hiljemalt 1. augustiks 1938 muretsema igale koolile „laste-, noorsoo- ja populaarreaduslikke raamatuid õpilastele lugemiseks Haridusministeeriumi poolt soovitatud ja lubatud raamatute hulgast iga klassikomplekti kohta vähemalt 100 erinimelist raamatut.“ See arv pole iseenesest suur. Kui need 100 „erinimelist raamatut“ oleksid aga ka kõik tõesti väärtuslikud lastekohased teosed, siis poleks asi veel kõige kurvem.

Kuid sellegi määruse täitmisest on paljudes kohtades üle saadud niiviisi, et nimestikus peetakse ka neid teoseid, mis enam kuidagi ei võiks kanda raamatu nime, millede tähti mustuse korra alt vaevalt näeb veel lugeda, või milledest olemas ainult üksikud keskmised lehed ja ümbritsevad kaaned. Nende ridade kirjutajal on

olnud võimalus isiklikult tutvuda väga paljude koolide õpilasraamatukogudega ja ülalöeldu on välja kasvanud just tegelikkudest kogemustest, kuid seda kinnitavad ka arvulised andmed.

Kõige viimaste ja värskemate kokkuvõtete järgi, mis tehtud 1937./38. õppeaasta lõpuks, oli meil maa algkoolides 85.685 õpilast ja õpilasraamatukogudes kokku 411.573 raamatut, seega keskmiselt 4,8 raamatut ühe õpilase kohta.

Linna algkoolides oli seisukord pisut parem: 117.213 raamatut 20.396 õpilase kohta ehk keskmiselt 5,7 raamatut ühe õpilase peale. Kuid ka linna algkoolid olid õpilasraamatukogude suhtes palju halvemas seisukorras kui näit. vähemusrahvuste algkoolid, kus samal ajal oli 13.763 raamatut ja 1159 õpilast, seega 11,9 raamatut keskmiselt ühe õpilase kohta.

Õpilasraamatukogude suhtes kõige halvemas seisukorras on Valga-, Võru- ja Petserimaa, kus igaühes tuleb keskmiselt 2,9 raamatut ühe õpilase kohta. Palju parem pole seisukord ka Nõmme linnas, kus ühe õpilase kohta õpilasraamatukogus on keskmiselt 3 raamatut.

Teistest kaugemale väljaulatuv on Viljandi linn, kus algkoolide õpilasraamatukogud paistavad olevat rahuldavas olukorras, kuna andmete järgi seal on 12,5 raamatut keskmiselt iga õpilase kohta, milline arv ületab isegi vähemusrahvaste keskmise.

Kõiki neid arve, s. o. raamatute hulka ei saa meie pidada kaugeleki veel küllaldaseks ega reaalseks, sest ka tänapäeval on veel õpilasraamatukogudes raamatuina arvestatud teoseid, mis pole enam kasutamiskõlvulised ega õpilastekohased. Oleks viimane aeg asuda ebakohaste ja lagunenenud raamatute kõrvaldamisele õpilasraamatukogudest.

Suuliselt saadud andmeil on seda juba tehtud Võrumaa koolides. Need 2,9 raamatut, mis Võrumaa koolides on keskmiselt õpilase kohta, on kasutamiskõlvuline õpilastekohane väärtkirjandus. Sama puhastustööd peaks tehtama ka kõigis teistes maakondades ja linnades. Raamatute arvu ajutine langemine ei peaks sel puhul kedagi kohutama.

Tunduvalt paremas seisukorras paistavad olevat keskkoolide õpilasraamatukogud. 1937./38. õppeaasta lõpul oli maakeskoolides 56.328 raamatut ja 3420 õpilast, s. o. keskmiselt 16,5 raamatut iga

õpilase kohta, ja linnakeskkoolides 177.363 raamatut ning 11 022 õpilast, s. o. keskmiselt 16,1 raamatut õpilase kohta.

Õpilasraamatukogude suhtes kõige paremas seisukorras on Narva linn ja Saaremaa. Esimeses on keskmiselt 30 ja teises 29,9 raamatut ühe õpilase kohta. Ainult juudi vähemusrahvuse keskkoolid suudavad neid arve ületada oma 32,4 raamatuga keskmiselt ühe õpilase kohta.

Seevastu sootuks viletsas seisukorras on aga Petserimaa, Viljandi linna ja Võrumaa keskkoolid, kus esimeses tuleb ühe õpilase kohta keskmiselt 4,2, teises 5,3 ja kolmandas 7 raamatut. Enamikus teistes keskkoolides kõigub raamatute keskmine arv ühe õpilase kohta 10 ja 20 vahel.

Täienduskoolide õpilasraamatukogudes oli samal ajal maal 7075 raamatut ja 904 õpilast, keskmiselt seega 7,8 raamatut õpilase kohta, ja linnas 2174 raamatut ning 395 õpilast, keskmiselt seega 5,5 raamatut õpilase kohta.

Üle riigi oli 1937./38. õppeaasta lõpuks õpilasraamatukogudes kokku 805.443 raamatut. Kui me siit saksa ja juudi vähemusrahvuste koolide raamatute arvu — 33.717 — maha arvame, jääks alg-, täiendus- ja keskkoolide õpilasraamatukogudesse kokku 771.726 raamatut.

Mööda minnes olgu märgitud, et K./Ü. „Loodus“ kinkis 1931. aastal haridusministeeriumi kaudu koolidele 417.995 raamatut. Samuti on ka teised kirjastused koolidele kinkinud rohkesti raamatuid. Seega on omavalitsuste summadega koolidele muretsetud raamatute arv õige väike. Ka statistilised andmed näitavad, et omavalitsused kulutavad näiteks algkoolide õpilasraamatukogudele äärmiselt vähe.

Riigi Statistika Keskbüroo kokkuvõtete järgi on õppevahendite ja raamatukogude peale kulutatud 1925./26.—1934./35. õppeaastani keskmiselt 2% aastas kogu algkoolidele tarvitatud summast. 1930./31.—1934./35. õppeaasta, s. o. viie aasta keskmine kulu oli koguni veel 1,7%. Kõige rohkem on õppevahenditele ja raamatukogudele kulutatud 1925./26. õppeaastal — 2,5% ja kõige vähem 1932./33. õppeaastal — 1,4%. 1935./36. õppeaastal on kulutatud 1,9%. Asjatundjate koolide-inspektorite arvates langeb sellest 1,9%-ist 1,2% õppeabinõude soetamiseks, 0,2% õpetajate raamatukogu täiendamiseks ja 0,5% õpilaste raamatukogudele.

Kui me need arvud muudaksime veidi reaalsemaks, siis võik-
sime ütelda, et algkoolides kulutatakse õpilasraamatukogu täiend-
damiseks aastas keskmiselt 29,3 senti õpilase kohta, s. o. 0,5%
kogu õpilase peale kulutatud summast. Linnas on see kulutus
veidi suurem üleriigilisest keskmisest, umbes 37 senti õpilase
kohta. Kui meil üle riigi keskmiselt kulutatakse iga algkooliõpi-
lase peale 59 krooni (maal 55 ja linnas 75 krooni), kas me saame
siis ütelda, et õpilasraamatukogule kulutatud summa moodustab
sellest oma 0,5%-ga üldse mingisuguse nimetamisväärse osa? See
on niivõrd väike, et selle järgi ei saa kuidagi anda õpilasraamatu-
kogule mingisugust tähtsust kooli õpetus- ega kasvatustöös.

Kui omavalitsused annavad algkoolidele 5, 10, 15 krooni aastas
õpilasraamatukogu täiendamiseks, kas siis üldse saab juttu olla
raamatukogu täiendamisest: see väike summa kulub vanade raa-
matute asendamiseks uutega, sest olemasolevail andmeil ei pea alg-
kooli õpilasraamatukogus vähegi loetav teos vastu üle 3—4 aasta.

Nii on meie algkoolides õpilasraamatukogud otse katastroofi-
lises seisukorras. Nende kasvatuslik ja õpetuslik väärtus on lan-
genud peaaegu nullile. Siin ei saa juttu olla lugemishimu
kasvatamisest, millele pani eriti rõhku praegune algkoolide pea-
inspektor Märt Raud eelpoolmäinitud kirjutises. Lapsed tahavad
lugeda, aga neile pole paljudes kohtades midagi lugeda anda. Pole
siis ka ime, et meie algkool ei kasvata oma õpilastes küllaldaselt
armastust raamatu vastu, ei vii neid kontakti raamatuga ega õpeta
neid pärast kooli raamatute kaudu oma haridust täiendama ning
jätkama.

Veidi paranemist on toonud siin vahest viimane aasta, sest alg-
koolid pidid 1. augustiks 1938 täitma haridusministeeriumi poolt
ülesseatud normi ja iga klassikomplekti kohta soetama 100 erinime-
list raamatut. Seetõttu on 1937./38. õppeaastal maa-alkkoolides
õpilasraamatukogusse juurde muretsetud 37.606 raamatut, s. o.
keskmiselt 33,6 raamatut kooli kohta ehk 0,4 raamatut iga õpilase
kohta. Linna-alkkoolides muretseti samal ajal juurde 8966 raa-
matut, s. o. kooli kohta keskmiselt 90,8 ja õpilase kohta ka 0,4 raa-
matut. Vähemusrahvuste koolides on aga samal ajal juurde mu-
retsetud keskmiselt 0,5 raamatut õpilase kohta.

Keskoolid on ka siin olnud tunduvalt paremas seisukorras.
Nendel on võimalik olnud õpilasraamatukogu täiendamiseks kulu-

tada peaaegu alati üle 1 krooni õpilase kohta. Nii on 1937./38. õppeaastal maakeskkoolides muretsetud õpilasraamatukogusse keskmiselt 0,8 raamatut ja linna keskkoolides 0,9 raamatut iga õpilase kohta. Samuti on ka varemmail aastail keskkoolidel olnud võimalus õpilasraamatukogudele rohkem kulutada. Nii näiteks moodustasid raamatukogudele ja õppeabinõudele kulutatud summad 1925./26.—29./30. õppeaasta vahel aastas keskmiselt 3,4% keskkoolidele kulutatud summadest. 1935./36. õppeaastal kulutati maa-keskkoolides selleks 3,7% jne.

Pole vist väga suur märgist möödalaskmine oletus, et need etteheited, mis on tehtud meie koolile õpilaste nõrgalt väljalaskmise ja õpilaste teadmiste ning arenemise madala taseme pärast, on suurel määral tingitud õpilasraamatukogude halvast seisukorrast. Siin ei seata asja korda ega päästeta midagi kooli reformimise ega õppekavade muutmisega, vaid õpilasraamatukogud tulevad seada korda ja varustada kõigi meil olemasolevate väärtuslike laste- ja noorsooraamatutega. Iga kooli juures tuleb vabalt ammutatav teadmiste- ja elamustesalv — õpilasraamatukogu — täita kõige selle hea ja jõukohasega, mida suudab pakkuda meie laste- ja noorsookirjandus.

Seda paraku pole sugugi nii vähe kui esialgu võiks arvata. Kahel viimasel aastal on haridusministeerium pidevalt koos avalikkudele raamatukogudele soovitatud raamatute nimestikuga avaldanud ka koolide õpilasraamatukogudele soovitatud raamatute nimestiku. Peale nende on ilmunud veel kaks mahukamat nimestikku, üks 1933. aastal (HMT 15—1933) ja teine 1937. aastal (HMT 4—1937). Need nimestikud haaravad kõik teosed, mida haridusministeeriumi asjatundjad on pidanud kohaseks soovitada meie kirjavarast koolidele.

Kuna pedagoogiliselt peetakse paremaks õpilasraamatukogusid korraldada klasside järele ja et maal enamikus kooles (kuni 80%) ühes komplektis kaks või enam klassi, siis on mainitud nimestikud korraldatud ka selle järele. Nii olid haridusministeeriumi poolt kuni käesoleva õppeaasta alguseni algkooli I ja II klassi õpilasraamatukogule soovitatud 123 raamatut, III ja V klassile 198 raamatut, V ja VI ning progümnaasiumi I ja II klassile 382 raamatut. Progümnaasiumi vanemaile klassidele, reaalkoolidele ja mitmesugustele kutsekoolidele 419 raamatut, gümnaasiumidele ja kõr-

gemaile kutsekoolidele 323 raamatut ning peale selle keskkoolidele ja gümnaasiumidele ühiselt veel 264 teost, peale nende veel aja- kirju ja ajalehti. See arv pole meie oludes sugugi väike, kuigi mainitud teoste hulgast tuleks terve rida, millede trükid lõppenud ja mis keeleliselt väga vananenud, maha kustutada.

Kuid peale selle võivad „Kooli raamatute tarvitusele võtmise korralduse“ (HMT nr. 2—1938) § 26 järgi õppenõukogud kahe liikme ettepanekul õpilasraamatukogudesse muretseda ka neid teoseid, mis vastavais nimestikes puuduvad, kuid õpilastele võiksid olla tarvilikud ning kasulikud. Seda võimalust on soovitatav kasutada eriti nendes koolides, mis töötavad erilistes tingimustes.

Meie kõigi ühiseks huviks peaks olema koolide õpilasraamatukogude taseme tõstmine ja sisuline rikastamine, nii et need kujuneksid tõesti sellisteks kasvatus- ja õpilasi arendavaks teguriks, nagu nad peaksid olema. Kui me seda suudaksime teha, siis vahest kaoks paljugi nurinat, mida seni kooli kohta on olnud ülikülluses. Iga lapsevanem, õpetaja, hariduse- ja seltskonnategelane peaks olema sellest küsimusest huvitatud. Kui me alghariduse peale kulutame aastas miljoneid kroone (1935./36. õppeaastal kulutati näiteks 6.288.382 krooni), siis peame selle eest katsuma saada ka maksimaalset. Saavutised on ikkagi poolikud, kui headest ja uutest koolimajadest ning tublide õpetajate hoole alt, õpilasraamatukogude puudulikkuse tõttu astuvad ellu õpilased väikese vaimse pagasiga. Kulutatud suured summad tunduvad osaliselt mahavisatuina.

On ju tõsi, et väga suuri kulusid nõuab omavalitsustelt praegu uute koolimajade ehitamine, mis on möödapääsmatu, kuid sellepärast ei saa unustada kooli varustamist teiste hädavajalike tarvetega. Kool uues ja uhkes majas ilma korraliku õpilasraamatukoguta jääb ikkagi kehvaks kooliks, mis laseb ellu poolikult ettevalmistatud kodanikke, seal varustatakse ikkagi inimesi ainult diplomiga, mis tõendab teatud hariduslikku taset, mida aga tegelikult pole selles väärtuses olemas.

Kui asjatundjate arvates oleks vaja 600—700 tuhat krooni selleks, et meie algkoolide raamatukogusid viia tasemele, mida võimaldab meie praegune raamatuturg, siis peaks need summad ka kusagilt leitama. Kui seda ei suuda teha üksi omavalitsused, siis peaks ühekordset abi leitama teisel teel. Ei usu, et algkoolide õpilasraamatukogude toetamise küsimus oleks rahvahariduse ja

rahvuskultuurilisest seisukohast väiksema tähtsusega, kui näiteks teatrite toetamine, milleks riik Statistika Keskbüroo andmeil 1935./36. eelarve-aastal kulutas 280.755 kr., makstes seega igale kutselise teatri külastajale külastamiskorra pealt juurde 56 senti. Need juurdemaksud on üksikuil aastail olnud veelgi suuremad, — „Vanemuises“ näiteks 1931./32. hooajal 181 senti igale vaatajale. Seega pole tahetud eitada teatrite toetamise vajadust, vaid on näidatud, et meil suudetakse kultuuriliseks toetuseks kulutada õige tõhusaid summasid, kui seda peetakse vajalikuks. Algkoolide õpilasraamatukogud, kui väga tähtsad rahvuskultuurilised tegurid, on seni kahjuks nii omavalitsuste kui riigi toetuste suhtes jäänud kahe silma vahele. Nende täiendamisest on seni mööda minnud sundtäite korras, mida aga ei tohiks sündida.

Seni kui omavalitsused ja riik suudavad appi tulla õpilasraamatukogude ajanõuete kõrgusele tõstmiseks, peaksid koolid ja lastevanemad ise katsuma hoolitseda õpilastele lugemismaterjali muretsemise eest. Palju võiks siin teha õpilaste raamatuklubidega. Väikesi summasid ohverdades võiksid õpilased rühmadeks kokku astudes tellida nii mõnedki head raamatud, mida pärast kõigi klubi liikmete poolt läbilugemist võidakse oma vahel ära jagada ja nii juba koolipõlves aluse panna ka oma isiklikule raamatukogule. On selge, et seisukorra parandamiseks praeguses olukorras tuleb midagi kiiresti ette võtta. Hea tahtmise juures kool, lapsevanemad ja omavalitsuse tegelased võivad lahendada praeguse õpilaste lugemismaterjali põua ja meie kasvavale noorsoole teha kättesaadavaks kõigi aegade kultuuri kandja ning säilitaja — raamatu.

A. ELANGO

Õpilaste suhtumine koolis tarvitatavaise karistustesse.

I. P r o b l e e m.

Milline meie teoreetiline tõeekspidid karistuste küsimuses ka ei oleks, tegelikult näib olukord siiski kujunevat nii, et kõigi õpilaste tööle rakendamine koolis ilma sunnivahenditeta ei taha hästi õnnestuda parimagi õpetaja käes. Koolielu, nii nagu ta meile tegelikkuses esineb, esitab õpilasile palju sääraseid nõudeid, mis neile

olemuslikult on võõrad ja mille alla painduma neid tuleb ergutada kunstlike tasude ja karistuste abil. Kumba eelistada, kas tasusid või karistusi, see on omaette probleem. Pedagoogika ajaloost teame, et tasudega võib sama kergesti liialdada (näit. filantropinistid) kui karistustegagi (näit. pietistid). Tõenäoliselt annab nende arukas ja tagasihoidlik koosrakendamine kõige paremaid tulemusi.

Et karistus (muidugi ka tasu) mõjuks tõhusalt, selleks peab ta olema õiglane. Õigluse mõiste on suurel määral subjektiivne; tähtis on, et karistatav ise tunneks temale osaks saanud karistuse olevat õiglase. Mida vanemad lapsed, seda diferentseerunum on nende õiglustunne.

See selgub m. s. allpoolkirjeldatud katsest. Õpilastele antakse järgmine probleem kirjalikult lahendada: „Klassile anti üles üks laul kodus pähe õppida. Järgmisel päeval oskasid kõik õpilased laulu peast, peale Antsu ja Juhani. Juhani oli ema haige ja ta ei saanud seepärast õppida, Ants aga arvas, et ega õpetaja tema käest küsi, ja läks vanema vennaga kinno. Mis peaks õpetaja Antsu ja Juhani tegema?“

Katse tulemused peavad näitama, mil määral katseisikud on suutelised a) arvestama ühe ja sama teo erinevate motiividega ja b) leidma eksimusele olemuselt vastavaid karistusi. Ühes Tartu linna tütarlaste-alkkoolis, kus see katse korraldati II—VI kl. õpilastega selgus¹⁾, et Juhani karistamist nõudis II klassis (õpil. keskm. vanus 9; 8) 25%, VI klassis (keskm. vanus 13; 6) aga ainult 4% õpilasist; karistuseks soovitatakse enamasti kinnijätmist ja noomimist. Antsule nõuavad karistust eranditult kõik õpilased: 46% soovivad kinni jätta, 15% kirjalikku märkust teha, 9% nurka panda, 8,5% noomida, 3% koolist välja heita jne.

Nagu sellest nähtub, on VI kl. õpilaste õiglustunne juba küllalt arenenud selleks, et hinnata tegu mitte lõppresultaadi, vaid motiivi järgi; samuti näeme, et Antsulegi enamik õpilasi leiutab päris sobivad karistused, mida klass kõrgemale, seda sobivamad.

Õpetaja poolt määratud karistused tunduvad õpilastele seda õiglasematena, mida enam õpetaja käsitus nende raskusest langeb ühte õpilaste käsitusega sellest ja mida enam karistus vastab karistatava teo iseloomule, võimalikult lähenedes n.n. loomuliku karistuse ideaalile. Juhul, kui õpetaja ei tunne õpilaste suhtumist ühte või teise karistuse liiki, võib ta kergesti määrata kas liiga ker-

¹⁾ Vt. „Alkkooliõpilaste suhe karistusele“ — Joh. Seliohvi töö A. Elango pedag. proseminaris 1933. a. I sem.

geid või liiga raskeid karistusi; esimesel juhul ähvardab teda hädaoht muutuda naeruväärseks, teisel juhul — äratada õpilaste vastupanu ja protestimeeleolu.

II. Meetod.

Saksa kasvatusteadlane dr. Julius Wagner püüdis 1921. a. Saksa algkooli IV—VIII klassi õpilaste suhtumist koolikaristusse kindlaks teha sel teel, et laskis neil 15 tavalisemat karistust järjestada raskuse järjekorras.¹⁾ Ta sai järgmise rea (raskemalt kergemale): teiseks aastaks istuma jätmine, käitumisnumbri vähendamine, vanematele teatamine, usaldusest ilmajätmine, ainehinde vähendamine, märkus klassipäevikus, noomitus klassi ees, noomitus nelja silma all, kepp, kinnijätmine üksi, kinnipidamine koos teistega, karistustöö, kõrvakiil, nurkapanek, karistav pilk. Erich Augenreich korraldas 10 a. pärast samasuguse katse umbes sama vanuste õpilastega ja leidis, et õpilaste suhtumine karistustesse oli mitmeti muutunud²⁾.

Mulle näib olevat küsitav, kas on üldse võimalik püstitada mingit objektiivset koolikaristuste raskusjärjekorda, kuna iga karistuse raskus oleneb suurel määral sellest, kuidas seda rakendatakse, mil määral üks või teine karistus on sagedase tarvitamise tagajärjel „ära kulunud“, kes on karistaja jne. Sellepärast on teatud võnkumised suhtumises karistusse paratamatud ja iga õpetaja, kui ta tahab oma õpilaste seisukohtadega selles küsimuses tutvuda, peab vastavad katsed ise korraldama.

Seda on võrdlemisi kerge teha. Kirjutame kõik olulisemad karistused, mida me tarvitame või tarvitada kavatseme, juhuslikus järjekorras, paberilehele, paljundame need lehed ja jagame nad õpilastele, ülesandega järjestada karistused numbrite abil nii, nagu õpilane nende raskust hindab. Esimesele kohale asetatagu raskeim karistus jne. Saabunud hinded võetakse sel teel kokku, et iga karistus saab igalt õpilaselt nii mitu punkti, kui mitmendale kohale see karistus vastava õpilase poolt oli asetatud. Nii võimalduv arvutada

¹⁾ J. Wagner, Die Schulstrafe im Urteil des Schülers. Päd. Magazin nr. 837. Langensalza, 1921.

²⁾ Zeitschr. für pädagogische Psychologie XXXII, 1931, lk. 440 j. j.

iga karistuse keskmist punktide arvu ja karistuste raskusjärjekorda.

Tähtis on, et õpilased oma hinnangu sooritaksid vabalt ja iseisvalt, ilma mõjustuseta õpetaja või kaasõpilaste poolt.

Selle katse korraldamine on nii lihtne, et selleks ei kulu klassis üle 10—15 minuti ja tulemuste kokkuvõtmisekski pole katsekorraldajal palju üle paari tunni aega vaja.

III. Näiteid.

Järgnevas tutvume paari sel alal Eestis hiljuti korraldatud katsega. Ühe neist korraldas Ingrid Nõgese ühe väikelinna segaalgkooli (era) II—VI klassi õpilastega (arvult 193)¹⁾, teise Joh. Seliohvi ühe Tartu avaliku algkooli (tütarlaste) II—V klassi õpilastega (arvult 144)²⁾. Võrdluseks on toodud kokkuvõtted samasugustest katsetest õpetajatega, mis allakirjutanu korraldas 1938. a. suvel Saaremaa (64 õpet., 28 naist ja 36 meest) ja Virumaa (146 õpet., 86 naist ja 60 meest) õpetajate edasiharimiskursustel.

(Juuresoleval tabelil on I. Nõgese andmed toodud esimesel kohal ja J. Seliohvi omad teisel kohal, kursiiviga.)

Katseisikute väike arv ja osalt ka võib olla ka ühekülgne koostis (õpilased enamasti tütarlapsed) ei luba nende katsete tulemustele anda eriti kaaluvat tähtsust, küll aga kõlbavad nad võrdluseks samasuguste katsete korraldajate kohtadel.

Võrreldes õpilaste hulgas korraldatud katsete tulemusi isekesis näeme küllaltki suurt korrelatsiooni nende vahel, eriti raskimate ja kergeimate karistuste järjestuses. Seejuures tuleb silmas pidada, et esimeses (I. Nõgese) katses esineb ainult 11 karistust (12 vastu teises katses), kuna on ära jäetud „häbipink klassis“, mida meie koolides tegelikult ei rakendata (kuigi see mõnigi kord oleks otstarbekohasem kui nurkapanek.) Teisest katsest osavõtjad on kõikides klassides olnud palju üksmeelsemad kui esimesest katsest osavõtjad. Esimesele ja viimastele kohtadele paigutatud karistuste suhtes on üksmeel eriti suur.

Koolist väljaheitmist peavad niihästi õpetajad kui ka õpilased väga üksmeelselt kõige raskemaks karistuseks. Kujutamisel dia-

¹⁾ Töö tehti A. Elango pedag. proseminaris 1938. a. II sem.

²⁾ Töö tehti A. Elango pedag. proseminaris 1933. a. I sem.

Õpilaste ja õpetajate hindamispunktide jagunemine karistusliikide järele.
(Kursiiviga on toodud Tartu algk. õpil. hindamispunktid.)

Karistused	Õpilased (337)												Õpetajad (210)	
	II kl. koht pkt.	III kl. koht pkt.	IV kl. koht pkt.	V kl. koht pkt.	VI kl. koht pkt.	Kesk- m. koht pkt.	Saaremaal koht pkt.	Virumaal koht pkt.	Kesk- m. koht pkt.					
1. Koolist väljah.	1,45 I	1,37 I	1,51 I	1,0 I	1,53 I	1,38 I	I	I	2,10	2,0 I	I	2,05 I		
2. Märk. koolit.	2,10 I	1,10 I	1,40 I	1,0 I	1,20 I	1,36 I	I	I	4,20	4,40 III	III	4,30 III		
3. Vitsad	5,67 III	4,70 III	4,05 III	4,94 IV	3,73 II	4,70 III	II	II	4,20	4,40 III	III	4,30 III		
4. Häbipink kl.	5,30 III	4,10 II	4,50 II	3,10 II	2,70 II	4,20 II	II	II	4,45	3,0 II	II	3,72 II		
5. Rahatrahv.	4,83 V	4,50 IX	4,13 II	4,56 V	5,40 IV	5,55 III	III	III	4,65	5,20 V	IV	4,92 IV		
6. Kaebamine isale	5,80 V	7,30 IX	4,30 IV	— V	— VI	— IV	— IV	— IV	8,70	8,10 X	X	8,40 X		
7. Märkus kl. päevikus	4,30 II	5,21 IV	3,78 II	4,81 III	7,27 VII	4,75 IV	VI	VI	5,0	5,0 IV	V	5,0 V		
8. Klassist välja- saatmine	6,76 VI	7,11 IX	7,82 IV	5,38 V	4,73 III	6,76 VII	V	V	7,60	7,10 VI	VI	7,35 VI		
9. Märkus nelja silma all.	6,50 VII	6,60 VII	4,70 IV	4,40 IV	5,10 V	5,70 V	V	V	7,60	7,10 VII	VII	7,35 VII		
10. Märkus kl.	6,94 VII	6,50 VI	5,87 V	6,62 VI	5,53 V	6,32 V	VI	VI	9,35	9,20 XII	XII	9,28 XII		
11. Kinnijätmine	7,50 VIII	6,70 VIII	8,0 IX	4,20 III	3,90 VII	6,50 VII	III	III	8,50	8,0 IX	IX	8,25 IX		
12. Nurkapanek	5,12 IV	6,74 VII	6,91 VI	6,97 VII	7,80 IX	6,53 VI	IX	IX	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		
	5,80 VI	6,40 V	6,80 VII	8,40 VIII	7,70 VIII	6,70 VIII	VIII	VIII	8,30	7,90 VIII	VIII	8,10 VIII		
	7,54 IX	7,54 X	7,75 IX	7,63 IX	7,53 VIII	7,08 IX	VIII	VIII	9,35	9,20 XII	XII	9,28 XII		
	5,40 IV	5,30 III	6,40 VI	8,60 IX	8,40 IX	6,40 VI	IX	IX	8,50	8,0 IX	IX	8,25 IX		
	7,0 VIII	6,79 VIII	7,13 VII	7,34 VIII	5,87 VIII	7,0 VIII	X	X	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		
	8,70 IX	9,80 X	9,10 X	9,10 XI	11,60 XII	9,20 X	X	X	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		
	8,09 XI	5,89 V	8,04 XI	9,0 XI	8,0 XI	7,69 X	X	X	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		
	9,60 XI	9,80 X	8,70 VIII	10,20 XI	10,10 X	9,20 XI	XI	XI	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		
	8,03 X	8,09 XII	10,0 XII	7,87 X	7,93 XI	7,81 XI	XI	XI	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		
	10,10 XII	10,10 XII	10,0 XII	11,80 XII	10,10 XI	10,30 XII	XII	XII	8,30	8,80 XI	XI	8,55 XI		

grammina oleks selgesti näha, kuidas ta teiste hulgast on ilmselt välja tõstetud. Teatud määral üllatav on, et märkust koolitunnistusel hinnatakse nõnda raskeks; eriti saavad selie raskusest aru vanemate klasside õpilased, kes teavad, kui suur tähtsus on koolitunnistusel nende ellu astudes. Osalt vist samal põhjusel peavad vanemate klasside õpilased ka märkust klassi päevikus küllalt raskeks karistuseks, tunduvalt raskemaks kui õpetajad. Ainult nooremates klassides ei anta sellele suuremat tähtsust. Seevastu kaotab aga klassist väljasaatmine vanemates klassides oma mõju, samuti märkused nelja silma all — need karistused nähtavasti „kuluvad“ ära liiga sagedase tarvitamise tagajärjel. Isale kaebamist hakatakse vanemates klassides tõsisemalt võtma. Huvitav on, et märkust klassi ees peetakse tühisemaks, kui märkust nelja silma all; põhjuseks on tõenäolikuult asjaolu, et märkus nelja silma all muutub tavaliselt piinlikuks noomimiseks. Siin lähevad õpetajate seisukohad õpilaste omadest tunduvalt lahku — õpetajad ilmaaegu peavad seda liiga tühiseks karistuseks. Seevastu võtavad õpilased tüüpilisi koolikaristusi — nurkapanekut ja kinnijätmist kõikides klassides üsna kergelt, tunduvalt kergemalt kui õpetajad. Põhjuseks on vist nende karistuste liiga sage tarvitamine, nii et nende esialgne mõte hoopis kaduma on läinud. Nurkapanek peaks tähendama sõnakuulmatu ja teisi segava õpilase eraldamist ühiskonnast, kui teiste hulka sobimatu eemalesaatmist; et säärasel karistusel suur mõju oleks, see nähtub kas või sellest, kui raskeks õpilased teises katses (J. Seliohv) hindavad häbipinki klassis, mis sisuliselt on ju õieti sama, mis nurkapanek. Kinnijätmise mõte peaks olema selles, et õpilane, kes kodus oma ülesandeid ära ei õpi, jäetakse kooli seda tegema; seega sobiv karistus laiskuse ja hooletuse puhul. Praegu tarvitatakse seda aga paljudes koolides mingi universaalkaristusena kõikide eksimuste puhul ja „nüritakse“ ta seega ära.

Üldiselt võib eespooltoodud tabelist järeldada, et meie õpilaste ja õpetajate arusaamine karistuste raskusest langeb üldjoontes ühte ja seega erilist „ülekohut“ sellel pinnal ei näi karta olevat.

F. VILJARI

Klassijuhataja-tunnid.

III.

5. JA 6. ÕPPEAASTA ¹⁾).

1. Eelmiste aastate tähelepanekute täiendusi ja kokkuvõtteid. Oleme vestelnud suvevaheaja möödasaatmise üle, meelde tuletanud korra, puhtuse ja tervishoiu vajadust ning viisakat käitumist koolis ja väljaspool kooli, koostame klassi kodukorra ja valime klassivanema.

2. Õppimisest ja selle eeldustest. Et selgusele jõuda klassi õpilaste töövõimete ja õppimisvõimaluste kohta, külastame õpilaste kodusid või korraldame vastava ankeedi, mille kaudu ligemalt tutvume kogu klassi õpilaste õppimistingimustega. Kodus või koolis leiduvate puuduste ja takistuse kõrvaldamiseks otsime võimalusi, selle üle rääkides koolijuhataja, kaasõpetajate ja lastevanematega.

a) **H u v i.** — On väga palju asju ja oskusi, mille vastu lapsel veel huvi ei ole, kuid elus on nad vajalikud. Siin tulebki kasvataja lapsele appi ja püüab temas äratada huvi. Et õppeained lapsi huvitama hakkaksid, selleks tulebki vanematel kodus ja õpetajail koolis oma kasvatusoskust ja hoolt kasutada.

Õpilase tööhuvi tõsta aitavad mitmesugused võtted, näiteks: range nõudlikkus, korduv hooletu õppimise tagajärgede meelde-tuletus, järeleaitamine mahajäänud õppeaines, julgustamine ning kiitmine kordaläinud töö puhul jne.

Korralik toitmine, parajane puhkus ja rahulik, soe, valge ruum aitavad õppimishuvi tublisti tõsta.

Sobiv õppeviis ja näitlik ainekäsitus tõstavad õpilase huvi õppetöö vastu. Vähe on õppeaine otstarbekohasest käsitlemisest tunnis, tuleb ka hästi selgitada õpilasile seda, kuidas ainet tuleb õppida kodus iseseisvalt, et huvi alles hoida. Refereerida Jaan Adamsoni õppimisest.

b) **T ä h e l e p a n u.** — Kui vaatleme klassis mõnda eset või pilti, siis võib sagedasti märgata, et mõned õpilased tähele ei pane. Veel raskem on kõigi õpilaste tähelepanu köita lugemise ja jutus-

¹⁾ Vt. „Kasvatus“ 1938, nr. 5 ja 6.

tamisega. Kuid tähelepanu koondamine käsitledavale õppeainele on tingimata tarvilik, sest hästi mäletatakse ainult seda, mida õpiti tähelepanuga. Tähelepanu on ka tähtsaks eelduseks õpitava mõttelisel läbitöötamisel klassis ja kodus.

Õpilaste tähelepanu võib määrata katsete varal, mida tulebki klassis vahel korraldada. Ainet selleks leidub: „Kasvatus“ 1934, lk. 305.

d) M ä l u. — Mälu ja õppimise vahel on tihedaid kokkupuuteid, sest mälu puudumisel oleks õppimine võimatu. Kõik meie oskused ja teadmised on mälu abil omandatud, säilitatud ja vajaduse korral uuesti esile kutsutavad ning taas tuntavad.

Esemeid ja sündmusi, mida korduvalt tajume, tunneme ja teame selgemini kui ainus kord tajutuid. Sellest ongi tingitud õppimisel õpitava aine kordamine. Et see nii on, võime mõne katsega selgitada.

Et õpilaste mällu ei muljuks ebatäpseid mõisteid, sõnavorme ega valet hääldamist, tuleb sellest hoiduda, sest valesti õpitu ümberõppimine on raskem kui õpitava õige omandamine.

Samuti ei või korruga üle jõu palju ainet õppimiseks võtta; mälu liiga koormata.

Passiivse lugemise asemel on õppimise puhul vahest parem tarvitada „ülesütlemise“ meetodit: lugenud teksti kord läbi, selle sisu korduvalt omaette üles öelda, tekkinud raskuse puhul raamatust järele vaadates.

e) P ü s i v u s. — Ehkki õpilasel on huvi, tähelepanu ja hea mälu, puudub tal aga püsivus, siis ei ole ta õppimine viljakas.

Õpilast mõjutavad sagedasti välised häired, samuti ka enese organismi ärritused, mis tikuvad segama pidevat töötamist. See pärast tuleb ennast harjutada mõtteid koondama õpitava aine ümber. Ainult püsivusega suudame ka raskematest ülesannetest jagu saada.

Püsiva harjutusega suudame ka enesevalitsemist teostada, oma naerunärvide, lobiseva suu, nälja, janu ja une isandaks saada, oma äkilisust maha suruda ning tujusid taltsutada.

Püsivusega ehitati Egiptuse püramiidid, suurepäraseid templid, sillad, tunnelid ja tehased. Samuti on püsivus loonud surematuid kunstiteoseid maali-, heli- ja raidkunsti alal.

Kolumbuse püsivus on avastanud Ameerika ja Stanley meeleskindlus — Aafrika keskosad.

Püsivusega on leiutatud trükikunst, püssirohi, raadio, avastatud aaurujõud, elekter ja otsata palju teisi väärtusi.

3. Vaba aja möödasaatmisest. Et selgusele jõuda, millal ja kui kaua õpilased kodus õpivad ning millal vabad on, tuleb korraldada ankeet või pärida järele suuliste küsimistega. On selginud aeg, mis kulub teataval klassil õppimiseks, siis võib vabaks jäänud aja kasutamiseks võimalusi otsida ja nõu anda, igal pool kohalikke olusid ja võimalusi arvestades.

Kasulikult võiks vaba aega veeta, näiteks: heade raamatute lugemisega, sportimise ja mängudega vabas õhus või võimlas; vaadeldes häid filme, kuulates lastetunde ja muusikat raadios, tegeldes organisatsioonides või jalutades värskes õhus.

Kasutu oleks otstarbetu ümberuitmine linnatänavail ja külaheteedel, samuti tegevuseta olek toas halvast õhus.

a) **R a a m a t u d.** — Klassijuhataja on raamatute laenutaja oma klassi õpilastele kooli üldraamatukogust kui ka klassiraamatukogust, kus see olemas. Selles töös võivad õpilased temale abiks olla.

Õppetöö alguses tuleb raamatukogu ikka uuesti korraldada: keelelt vananenud, väärtuseta sisuga ja lagunened raamatud kogust kõrvaldada, uute raamatute muretsemisel hoolikalt valida paremaid lubatud ilukirjanduslike teoste hulgast. Klassijuhataja ülesanne on ka õpilastele heade raamatute lugemiseks soovitamise. Väärtuseta ja laste vanadusele mitte vastava sisuga raamatute lugemise eest tuleks õpilasi hoiatada, et nad nendega oma kallist aega ei kulutaks ega oma arengus eksiteele ei satuks.

b) **S p o r t j a m ä n g u d.** — Lapse igakülgse arengu allikaks on mängimine. Rõõmus mänglev laps on ka oma vanematele jõukohastel kodustel töödel meeleldi abiks. See arendab teda kehaliselt ja ka vaimselt ning kasvatab kõlbeliselt.

Võimlemine ja sellega kaasuv sport on nendele, kes on ainult vaimse tööga kooramitud, kasulik keha arendamise ja värskendamise vahend, kuid liialdamise eest tuleb sellel alal hoiduda, eriti noortel kasvamisajajärgul. Rekordid meelitavad aga sagedasti liialt pingutama, mispärast nad võivad kasvava õpilase tervisele kahjulikuks saada.

Otstarbekohaselt ja huvitavalt võivad õpilased sportida talvel kelgutades, suusatades ja uisutades ning noorte-organisatsioonides mängida palli, koroonat, ping-pongi, malet.

Paremate ilmadega, sügisel ja kevadel, on vajalik teha ühiseid matku ümbruskonna kaunimaisse kohtadesse, kodumaa tundma-õppimiseks.

4. Suhe ligimesse. Head suhtumist ligimesse tuleb juba klassi ühiselus pidevalt harjutama hakata, selgitades iga õpilase vahe-korda käitumisel teistega ja tõhusalt arendades selleks vajalikke iseloomu omadusi.

Õpilased teavad jutustada siin mitmesugustest suhetest naaber-lastega karjas käies, marjul, seenel olles, kalastades, supeldes ning kooliteel. Õpetajal tuleb siin kaunimaid suhteid esile tõsta ja nende jätkamist soovitada.

Hästi suunatud õpilaste ühiselu võiks olla kodanikkude paras-tistele suhete arenemisele väärikaks aluseks ja lähtekohaks.

a) **Ustavus.** — Üheks ligimesse suhtumise põhinõudeks oleks ustavus. Ustavale inimeste vastastikku suhtumisele on raju-tudki perekonna õnn, ühiskonna- ning riigielu edu. Ei ole mõel-dav ustavuseta kodanikkudega riikliku elu arendamine, säilita-mine ega tema kaitsemine.

Võimatu on tööandjal töolist või teenijat tarvitada, kes ei ole ustav oma tööalal või teenistuskohal.

Paneme tähele põlluharija ustavat visadust oma maalapi vilje-lemisel, kus mitu sugupõlve samal kohal töötab, võideldes põhja-vee, kivide, põõsaste, umbrohu, ikalduste ja ilmastiku tujudega. Ustavus loovale tööle annab siin tagajärgi ja õnnestunud lõikus rõõmustab põllumehe südant.

Ustavat visadust nõuab ka õppimine koolis, iga ametipidamine. Usutundele ustavaks jäänud märtrid on aluse pannud püsivale ristikogudusele.

Ustavus oma rahvusele ja isamaale on paljusid rahvusi võõra võimu alt vabastanud ja rahvuslike riikide loomiseni viinud. Selline ustavus on meiegi rahva oma riigi ellu kutsunud.

(Refereerida M. Veske rahvuslikust tegevusest ärkamisajal, või meie gümnaasiumide õpilaste osavõtust vabadussõjast — „Eesti vabadussõda“, lk. 297.)

Ustavuse töötuse annavad kõik omavalitsuse- ja riigiteenijad, õpetajad, arstid, kohtunikud, sõjaväelased ja riigivalitsuse liikmed.

b) **Sõnapidamine.** — Kui koolis õpilaste hulgas korra-pidajana või muidu vahel viibime, siis kuuleme sagedasti teiste

uskuma panemiseks umbes järgmisi väljendusi: „Ausõna — ma annan sulle tagasi“, või: „ausõna — ma ei valeta“, või jälle: „ausõna — homme toon ära!“ Kuid alati ei ole ausõna nii kerge pidada, kui ta oli kerge öelda. Meil on vanasõna: „Meest peetakse sõnast — härga sarvest“, mis tuletab meelde kindlat sõnapidamist.

On teateid säilinud rannaeestlaste kaubasuhetest vahetuskauplemise ajajärgust; millal keegi oma kaubasõbra poolt sõnamurdmist ei kartnud. Oldi kaljukindel, et kevadel toodud kala-kaubale vastukaubaks tingitud vili sügisel ära tuuakse, ilma et mingisugust paberlikku kviitungit oleks nõutud.

Mõni kümme aastat tagasi ei olnud meie talupidajatel endi vahel ega teenijatega kirjalikke lepinguid, vaid usaldati kindlasti ausõna, antud lubadust, ja ka peeti sõna.

On tarvis ettevaatust vanematel kodus ja õpetajatel koolis, et ei antaks lastele lubadusi, mida pärast täita ei suudeta. Selline pettumus on valusasti haavav laste hellale õiglustundele. Lubaduste ja ausõna andmise eel tuleb alati mõelda nende täitmise võimalustele ja korra antud sõna tuleb aumehelikult pidada.

Õpilased teavad jutustada, millal nad sünnipäevaks lubatud kingist ilma on jäänud ja kuidas selline pettumus kaua valusasti on meeles püsinud; kuidas kaua kestnud sõprus koolivendade-õdede vahel purunenud sõna mittepidamise järeldusel, või jälle hea seltsimehelik läbisaamine sõnamurdmise pärast jahenenud.

Sõnapidamine on siduvaks jõuks perekonnas, kooliühiselus, ühiskonnas, riigielus ja riikide vahelises läbikäimises. Kus sõna ei peeta, ausõna ei austata, seal ei ole enam usaldust ja usalduse kadumisega on kaduma läinud ka hea läbisaamine ja ühtekuuluvus.

c) **U s a l d u s.** — Ei saa tekkida sõprust ega seltsimehelikku vastastikku lugupidamist inimeste vahel seal, kus puudub usaldus. Usaldusel põhjeneb ka hingeline kooskõla abielupoolte vahel ja perekonna õnn üldse.

Koolis suudab õpetaja ainult siis edukalt õpetada ja kasvatada, kui areneb õpilastel oma vahel ja õpilaspere ning õpetajate vahel aumeelne usaldusõhkkond.

Tarvilik on usaldus ka igapäevases koduses majapidamises, põllupidamises, tööstuses, ärialadel, ühingutes ja riigielus, mis pärast vajataksegi usaldusväärseid kaastöölisi, teenijaid, töölikonda ja ametnikke, et üksmeelne tegevus ettevõtet edasi viiks.

Usaldus oma juhtide ja pealikute arukusse ja võimetesse annab sõdureile julgust ja vahvustab neid oma isamaa kaitsemisel.

Kus aga puudub usaldus, seal algavad hõõrumised ja lagunemine: usaldust kurjasti tarvitanud perekonnaliige hävitab perekonna õnne, valelik ja varas äriteenija kahjustab ärielu, kerge-meelne sõber kõigutab sõpruse ja reetja sõdur halvab riigi julgeolekut.

d) **A n d e s t a m i n e.** — On ligimene meile ülekohut teinud, püüame unustada ja andestada. Lapsed unustavad vaenlikkuse kiiremini, lepivad oma vihameestega kergemini kui täisealised. Viimastelgi läheb see sagedasti korda, kui nad olukorra üle hästi järele mõtlevad.

Kerge on andestada inimestele, kellega sõbralikus vahekorras elad. Raskem aga on juba leppida selle eksimustega, kelle vastu oled jahedalt ükskõikne. Kuid suuremat hingejõu pingutust nõuab andestamine oma vaenlastele. Harva tulevad inimesed sellise aumehelikkusega toime.

(Saateks: M. Nurmik, „Päikese lapsed“, lk. 136; sama autori „Vaimu ja valguse lapsed“ — Kahetsuspisarad.)

e) **A b i s t a m i n e.** — Alati leidub kodus, koolis ja ühiskonnas neid, kes abistamist vajavad mitmesugustes olukordades.

Vahest kõige vajalisem abistamise juhus oleks esmaabi andmine õnnetuste puhul. Et oskaksime minestunut, vingus uinujat, uppujat, haavatut kiiresti abistada, on tarvis tervishoiutundidel ja õpilasorganisatsioonides esmaabi oskust õppida ja vilumust praktiliselt harjutada. Toetame „Valgelillepäeva“ ja teisi korjandusi.

Kuigi riik ja omavalitsused puudustkannatajaid ja haigeid üldiselt abistavad, jääb siingi veel palju võimalusi, mil kehvemaid kaaskodanikke abistada. Oleks väga tänuväärt tegu, kui eraviisil organiseeritaks kehvematele perekondadele laste kasvatamiseks ja koolitamiseks mõnesugust toetust, või vähemalt suurteks pühadeks valmistataks neile toetuse näol rõõmu.

Et abistamine abisaajat ei haavaks, on kaunis nõnda teetseda, et abistaja tegevus ja hool on abivajale kasutoov, kuid abistaja ise jäägu nägematuks ja teadmatuks. Ei tule oodata heateo eest suurt kiitust.

Saateks: M. Nurmik, „Päikese lapsed“ — Jakob Jurjev.

f) **L u g u p i d a m i n e.** — Miks võlgnevad õpilased lugupidamist: 1) oma vanematele ja õpetajaile; 2) kohaliku rahvaelu- ja

riigijuhtidele; 3) täisealistele kodanikele? Kuidas väljendame lugupidamist? Õpilased auspaleeris ja lilli andmas Vabariigi Presidendi või teiste kõrgete külaliste vastuvõtul.

f) Aukartus. — 1) Mis on aukartus? — 2) Mille ees tunneme aukartust? — 3) Mis tekib meis tähistäevast, tormis lainevat merd, kose kohisevat kukkumist vaadeldes ja ägedaid pikse-kärgatusi kuuldes? — 4) Kuidas mõjub meisse suurmeeste loomingu? — 5) Kuidas suhtume oma rahvuslike suurmeeste tegudesse Vabadussõja, oma riigi loomise ja arendamise päevil? — 6) Kuidas mõjub meisse ennastohverdav emaarmastus ja sõbra truudus?

5. Käitumine. a) Välise käitumise tähtsus. — 1) Milleks õpime välist käitumist? — 2) Kuidas mõjub kaunis käitumine kooli ja klassi ühiselusele? — 3) Millise mulje saab seltskond koolist õpilaste käitumise järele? — 4) Kuidas käituda tänaval, piduruumes, teatris ettekannete ajal ja ühises peolauas viibides? — 5) Kuidas käituda koolis külaliste puhul ja õppekäikudel? — 6) Milline on välise käitumise mõju meie hingeelule?

b) Seesmine puhtus. — On vahest kõige kohasem õpilaste käitumise kujundamise lähtekohaks ja aluseks võtta oma rahva eluraskustes välja arenenud tõekspidamised ja meeausus, mis on väljendatud rahvaluules, eriti tabavalt rahvasõnades, näiteks: „Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal. — Mõnel suu teeb suure linna, käsi ei käo pesagi. — Hullul sõnad huulte päällä, targal hammaste tagana. — Sõnad jäävad sõimajalle, riidu rahu rikkujalle“ jne.

Teame seda, et lapse hinges elab võimas iha ja püüe alati heaks jääda ja tubliks inimeseks kasvada. Kui selline lapse õilis püüe leiab toetust kodus perekonnas ja lähemas ümbruses ning kool julgustavalt mõjutab ja kaunisti kasvatab, siis on noore seesmine puhtus kaitstud ja tema areng õigel teel. Ja rahvakool ärgu õpetagu ainult teadmisi, vaid õpetagu õigel viisil elama.

c) Õige enesetunne ja seesmine kindlus. — Ainult see inimene suudab rahulise kindlusega oma elu juhtida, kes iseennast — oma võimeid ja puudusi hästi tunneb.

Kui vedurijuht tahab vedurit hästi juhtida, siis peab ta täpselt tundma veduri üksikosi, teadma, kui palju kütet katel kannatab, milliseid kraane avada ja sulgeda ja milliseid osi hoolsasti õlitada, et sõidul takistusi ei tuleks.

Kes näiteks ei tea, et ta on äkiline, ahne, kade või keelepeksja, sel ei tule meeldegi oma pahesid valvata, et käitumises ligimestega pahandusi ei juhtuks.

Kui meie suudame eneselt küsida: Kas ma olen isemeelne, kangekaelne, hoolimatu teiste vastu, kergemeelne, omakasupüüdlilik, liiga karm sõnades ja nõudlik? — siis vahest hakkab meie käitumine ligimestega paranema. Eneseväärtuses, oskustes ja puudustes teadlik inimene võib täie seesmise kindlusega täita oma ülesannet ühiskonnas.

6. Enesekasvatusest. Ei ole ükskõik, milliseid tundeid kanname oma südames ning millise näoga me viibime kodus, koolis ja seltskonnas. Rõõmus nägu rõõmustab ka teisi ja on pilveski ilmaga päkesepaisteks ümbruskonnale.

Ei ole ka ükskõik, milliseid sõnu läbikäimisel tarvitame. Teame isegi, et halvad sõnda rikuvad häid kombeid. Sõnu tuleb käitumisel alati valida ja kaunimaid neist tarvitada. Südamlik, sõbralik sõna on haruldus ja kellele ta öeldakse, peab teda rõõmuga meeles. Lohutav sõna kurval ajal on leinajale suureks kergituseks.

Meeldiv käitumine nõuab kauneid kombeid ja meie ei suuda neid iialgi üleliiga omandada. Kahetseme mõndagi teiste kohtlemist, mis oleks võinud parem olla.

Ühiskonnas on tarvis hästi tutvuda kehtivate õiguslike, kõlbeliste ja kombeõiguse normidega, et kooskõlastada oma isiklikke huvisid ühiskonna huvidega.

Riiklikus elus on hinnatav kodanikumeelsus, mis põhjeneb kohusetäitmisel ja eneseohverdamisel riigi huvides. Usu- ja kunstielu arendavad meie tundeid.

Lõpuks on inimesel vajalik majanduslik alus oma elu korraldamiseks, milleks tuleb valida kutseala, kus ta kohustub töötama enese ja oma perekonna hüveks.

a) Harjumused ja nende tähtsus. — 1) Mis tähtsus on harjumustel? — 2) Milliseid häid harjumusi võime omandada perekonnaelus, koolis, iseseisva töötamisega? — 3) Kuidas suudaks vabaneda halbadest harjumustest ühiskond, näiteks: liigjoomisest, suitsetamisest, kaardimängul ajaraiskamisest jne.?

b) Kord ja täpsus. — 1) Millist korda nõuab tulus töötamine põllumehelt, aednikult, käsitööliselt, kalurilt, ehitajalt, vabrikutööliselt, kunstnikult, ametnikult ja teiste kutsete aladel? — 2) Miks peab olema täpne omal tööalal masinajuht vabrikus ja

tehases, rongijuht raudteel, sõidukijuht manteeel, veel ning õhus? — 3) Millal peame harjutama oma keha- ja vaimujõude korda ja täpsust pidama, et elus korra ja täpsuse nõuetega toime tulla?

c) Puhtus teos ja sõnas. — 1) Miks vajame puhtust teos ja sõnas? — 2) Kelle mõjul õpilased harjuvad inetuid sõnu tarvitama? — 3) Kes ahvatlevad õpilasi autuid tegusid tegema? — 4) Kuidas võidelda mainitud pahede vastu kodus, koolis ning seltskonnas? — 5) Kus ja kellelt võime õppida kauneid sõnu ja ausaid tegusid ning viisakaid kombeid?

d) Iseseisvus ja algatusvõime. — On kaht liiki taevakehi: isehelenduvaid ja teistelt laenatud hiilgusega. Päike näiteks on isehelenduv taevakeha, kuna Maakera ja Kuu valgus on Päikeselt laenatud.

Paljud inimesed arvavad, et nad on midagi väärt ainult siis, kui neid valgustab mõne suursuguse tutvuse, sõpruse või suguluse päike, näiteks: „minister“ andis temale sellist nõu, „kindral“ kõnetas teda vagunis, „direktor“ lubas tema ettevõtet toetada jne. Iseseisvalt ei oska ega julge sellised inimesed suuremat midagi algatada.

Oma tahtejõu poolest jagunevad juba koolis õpilased kahte liiki: õpilaste mass ja üksikud juhtimisvõimelised, iseseisvad, kelle poole alt üles vaadatakse.

Sagedasti on lapsed jõukamate perekondadest, kus teenijad kõik kodused tööd ja talitused ära teevad, iseseisvalt saamatud ja kohmetud. Neil ei ole kogemusi ega oskust iseseisvalt enese eest hoolitsemiseks ega suuda nad teissugustesse oludesse sattudes kuidagi toime tulla iseseisva eluga.

Selle poolest on tegevus noorteorganisatsioonides, matkamised ja suvelaagrielu heaks harjutuseks õpilastele, kus ise enda eest tuleb hoolitseda, ilma et keegi neid teeniks.

Samuti on vajalik linnaõpilastel suvel tutvuda töörohke maa-eluga, kus lapsedki jõukohastel töödel võivad abiks olla ja oma algatusvõimet proovida.

On vajalik algatusvõime arendamise otstarbel, et ka jõukamad vanemad igal parajal juhul püüaksid oma lapsi harjutada jõukohasele tööle, et noortel kogemusi, julgust ja tööoskust oleks.

Algatusvõime arendamise poolest kasvavad paremais tingimustes lapsed vaesemates perekondades, kes peavad aitama elatist teenida ning täitma ema- ja isakohuseid nooremate õdede ja vendade

vastu. Kui varakult õpivad nad kehva toiduga nälga kustutama ja kui varakult karastub nende tahe võitluses raskuste ja puudusega. Kui lihtsaks, ohvrimeelseks ja terveks jääb nende hing elukarmustes, mis jõukates kodudes, rikkaliku söögilaua juures ja hõlbus elades, on tundmatu.

Sellest osalt tulebki rikaste ja kehvade osade vahetus järgmises sugupõlves, et iseseisva tegevuse ja algatusvõime areng oli lapseas lahkuminev.

e) Otsustusvõime. — 1) Mille üle tuleb noortel otsustada? — 2) Millal tuleb edasiõppijail veel otsustada? — 3) Millal tuleb otsustusvõimet tarvis täisealisele? — 4) Millal tuleb raskeid küsimusi otsustada arstil ja kohtunikul? — 5) Mille üle otsustatakse seltsides, ühingutes ning omavalitsustes? — 6) Mille üle otsustavad riigivalitsus ja parlament?

f) Taktitunne. — 1) Mis on taktitunne? — 2) Miks vajame taktitunnet igapäevases läbikäimises perekonnas ja seltskonnas? — 3) Miks vajame taktitunnet seltskonnaga peolauas viibides, ülemusega käitumisel ning kõrgete võõraste vastuvõtul? — 4) Kas on taktitunne õpitav, või on ta sünnipärane omadus? — 5) Mil viisil pääseme piinlikust seisukorrast kergemini üle?

Ainet leidub: „Eesti Kool“ 1937, lk. 390.

f) Võitlus püsivusetuse, unustamise ja teiste halbade harjumustega. — Õpilasi tuleb kõigiti toetada võitlustes halbade harjumustega. Vaimse jõu koondamine õppimisel ja raskema ülesande lahendamisel nõuab pidevat pingutust, kindlat tahet, mil tuleb võidelda oma jõu killunemise vastu mitmes suunas, teisiti meie ei suuda lõpuks saavutada ühelgi alal nimetamisväärset, näiteks: õpilane hakkab liialt harrastama sporti või jälle tegelema organisatsioonides mitmel pool, ja peatöö, õppimine, kannatab. Tegevuse laokile oleku tagajärjel unustab õpilane oma peatöö ning ei saa õppimises edasi.

Mõni õpilane kannatab äkilisuse, naerupuhangute, lobisemise- innu või pealiskaudsuse all, kuid tuleb püsivalt ennast harjutada nendest pahedest võitu saama.

Halvad harjumused on ka jutuajamispüüe tunnis, teistele etteütlemine ja hooletu suhtumine koolitöösse, mille vastu tuleb tõsiselt võidelda.

7. Tähtsamaid ühiskondlikuks eluks vajalikke omadusi.

a) Enesevalitsemine. — Inimese alateadvuses elab hulk

kirgi, mis ühel või teisel juhul tikuvad ennast väljendama, nii et meie arukusel tuleb teha pidevaid pingutusi nende vaos hoidmiseks.

Mis lõvile hambad, kotkale teravad silmad ja küüned ning lindudele tugevad tiivad, seda on inimesele enesevalitsemine. Kel enesevalitsus puudub, see hukkub nii või teisiti ühiskonnas — nagu vee alla vajub see, kes ei oska ujuda.

Palju viletsust ja äpardusi saab tunda inimene, kel pole küllalt jõudu oma kirgede ja halbade kalduvuste allasurumiseks, kes on iga himu ori, mis temas tärkab, näiteks: joodik, varas, ahne, valelik, lobiseja, keelepeksja, laimaja, reetja jne.

Sellepärast pole miski tähtsam inimesele, kui alata võimalikult noorelt õppima oma vaimujõuga valitsema keha üle, et õpetada keha lihtsalt sõna kuulma. Kui maiustushimu meid meelitab alati kompvekke imema, millega oma hambad rikume ja söögiisu halvame, siis peab meie mõistusel jõudu jätkuma, et mõne mõistlikuma ajaviitega seda asendada suudame.

On halb tuju meid süngeks teinud, vihalaine liialt meelepaha põhjustanud, on midagi väga kurba juhtunud, siis mõtleme nendele, kel läheb elus veel palju halvemini. Mõtleme palju kannatanud vigastele, haigetele, vaestele, vanadusest nõrkadele, siis hakkab meil häbi oma nõrkusest ja meie meelehärm haihtub.

Valvame oma ahnust ja ihnust, et rahaarmastus võitu ei saaks viisakusest ja aususest, sõprusest ja omaste-armastusest.

Isegi õnnetus ja haigused võivad saada meile kasulikuks enesevalitsemise teostamisel, mil rohkesti aega leiame järelemõtlemiseks oma tegude, eluharjumuste ja eksisuundade üle.

Hoiame silmade ees suuri eeskujusid-enesevalitsejaid: Sokrates ja Paulus vangis, Kristus Õlimäel ja kohtu ees kuninglikult rahulikena.

b) **Kontakti- ja kohanemisvõime.** — Kahe kooli õpilased kohtuvad vagunis ühes suunas õppereisile sõitmisel, kus siis kooli huvidest ning õpetajaist vastamisi vesteldakse. Siin sõlmitakse mitmed uued tutvused, mis mõnikord pärastisel kirjavahetusel koguni sõpruseks arenevad, millele õpilaste vastastikused külaskäigud mõnikord järgnevad. Mitmete meie oma rahva koolide õpilased seisavad pikemat aega vastastikusel kirjavahetuses. Mitme kooli õpilased arendavad kirjavahetust Soome koo-

lide õpilastega ja teiste rahvaste koolidega, nii et kirjateel kontakti pidamine ulatab isegi kaugemate meretaguste maadeni.

Uude linna või maakohta elama asudes leiame ees võõraid inimesi ja tundmatuid uusi olusid. On tarvis uut oludes kohaneda. Ei ole ükskõik, missugusest küljest meie ennast siin tutvustame, tuleb olla ettevaalik uute tutvuste loomisel.

Sõdade, revolutsioonide, streikide, tulekahjude, veeuputustega lüüakse harilik elukord segamini, siis on tarvis muutunud oludes kohaneda. Sellisel korral on inimestel tarvis eriti tublit kohanemisvõimet.

Õpilaste jutustusi tulekahjude ja uputuste mõjudest ümbruskonna elanikele, kes õnnetuste läbi kannatada saanud.

c) Ühistunne. — Klassi korra, puhtuse ning kaunistamise eest hoolitsemine, ühes ruumis õppimine ja mängimine, ühine esinemine aktusel kasvatab õpilastes ühistunnet, loob koduse õhkkonna. Klassijuhatajal tuleb nüüd silmas pidada, et selline ühistöö säilitaks püsivalt sõbralikku ühistunnet kogu klassi peres, et ei tekiks lahkhelisid. Otsekohene heatahtlik ja ühetaoline õpilaste kohtlemine mõjub ühendavalt.

Eriti selgib klassi „meie“ 5. ja 6. õppeaastal ja ühtekuuluvus muutub iga aastaga üha tugevamaks.

Teiseks noorte ühistunde kasvatamise kohaks on noorsoo-organisatsioonid oma kavakindla tegevusega ning omavaheliste võistlustega.

Ühistunne on vajalik kodanikele igas ühissettevõttes: seltsides, ühingutes, omavalitsustes, ringides. Ühiskonna- ja riiklikus elus on tugev ühistunne edu pandiks. Tugeva ühistunde abil suudame oma riiki üles ehitada ja kaitsta.

Sideme loojaks õpilaste vahel oleks ka kooliajaleht, kui suudetakse ta ellu kutsuda ja elus hoida, mis aga nõuab õpilastelt pidevat hoolt ja armastust ta vastu.

Ainet: „Kasvatus“ 1934, lk. 115; „Eesti Kool“ 1936, lk. 89.

d) Kohusetunne. — Sangariteks suudame kasvada vahest siis, kui kõik, mis me õpime ja teeme, seda teeme kogu südamesoojuse ja innuga. Jälgigu õpilased kodus oma vanemate tegevust majapidamises, põllutöös ja teistes elukutsetes, kuidas seal pidevalt hoolega tööd tehakse, et perekonnale ülalpidamise võimalusi luua, et lapsed võiks tervelt kasvada, õppida ja elule ette valmis-

tuda. Kohusetundest oma perekonna vastu tuuakse sagedasti ohvriks oma heaolu ning tervis.

Õpilastel peaks kodus ja koolis heaks harjumuseks saada rõõmus sõnakuulmine ja abivalmisolek, millest kujunebki viimaks ja saab harjumuseks kohusetäitmine — kasvab kohusetunne.

Kohusetunne on vajalik igas elukutses, igal tööalal, eriti aga vastutusrikastel kohtadel. Kohusetundele ustavaks jäädes on mõnigi vedurijuht, laevakapten või õhusõidukijuht oma elu kaalule pannud teiste päästmiseks.

Tugevat kohusetunnet nõuab poliitiline tegevus sõjaväe ja riigielu juhtidelt, mis erilist pingutust vajab sõja ajal.

Refereerida Jüri Vilmsi tegevusest Eesti Vabariigi loomispäevil.

e) *E n e s e o h v e r d u s*. — Ühiskonda ja riiki teenides tuleb meie töö tulukus suurel määral kaaskodanikele. Üldiselt toetavad vastamisi üksteist kõik inimesed oma töötulemustega. Mõtleme sellele, kui palju on vaevanud oma ajusid ja pingutanud taht ning jõudu avastajad ning leiutajad, et inimkonna hüvanguks midagi suurt korda saata, — eks ole see kõik isiku eneseohverdamine ühiskonnale.

Millise ohvri toob arst nakkushaiguse levimist takistades möllava taudi puhul. Kui palju haigeravitsejad ja vigaste eest hoolitsejad peavad oma vabadusest ohverdama nende kannatuste vähendamiseks.

Samuti ohverdame oma vara korjanduste ja loteriide puhul heategevaks otstarbeks.

Katastroofide ja sõja puhul tuleb kodanikel oma kaaskodanike elu ja varandust ning isamaad päästes ja kaitstes oma elugi ohverdada. Kohusetruu kodanik ei kaota julgust oma isamaa kaitsemisel ennast ohverdada, mille tõenduseks on meil vabadussõjas langenute värsked kalmud ning mälestussambad.

Refereerida Jaan Poska tegevusest Tartu Rahudelegatsiooni esimehena.

8. Kohuseid ühiskonna vastu. 1) Mis kohused mul on? — 2) Kuidas täidame kohuseid ühiskonna vastu koolis hoolega õppides ja oma kutsealal ustavalt töötades? — 3) Kuidas täidavad kohuseid ühiskonna vastu vanemad lapsed kasvatades ja lapsed vanemaid toetades? — 4) Milliseid organisatsioone tunnete, mis seisavad ühiskonna teenistuses?

Refereerida Villem Reimani tegevusest karskuse, hariduse ja majanduse aladel ta eluloo andmetel.

a) I s a m a a - a r m a s t u s. — Maa-ala, kus sajandeid on elanud ja töötanud meie esivanemad, harides teda oma kätega mitu sugupõlve, nimetame isamaaks. Ta on olnud meie rahvale toitjaks ja kodukohaks igivanast ajast saadik, teda on kaitstud võõraste sissetungi vastu, ta on meile hästi tuntud, sellepärast on ta meile omasem ja armsam kui võõrad maad.

Vähe on aga sellest isamaale kasu, kui me ainult sõnadega teda armastame, kui meie ei taha ega suuda suuremat teha ta arenguks ja hüvanguks, vaid seda ootame ikka kelleltki teiselt.

Korralik õppimine koolis, otstarbekohane kutsevalik ja hoolas ettevalmistus sellele, iga kodaniku kohusetruu töötamine oma kutsealal, oma perekonna eest hoolekanne ja alatine enesetäiendamine oma teadmistes ning oskustes oleks vahest õige ja elav isamaa-armastus.

Oleme isamaa tublide tegudega õitsengule viinud, kus võime rahu elada ja õnne maitseda, siis on ta meile tõesti armas ja meie oleme valmis teda kaitsema viimse veretilgani.

b) R a h v u s t u n n e. — Rahvustunne on siduvaks ja ühendavaks jõuks inimestele, kel on ühine keel, ühtlased kombed, kes võrsuvad ühistest esivanemaist ja on järelikult veresugulased.

Selline rahvustunne on meiegi rahva säilitanud ja aastasajandite kestel oma kodumaa pinnal kinni hoidnud ühise perena, hoolimata välistest vintsutustest.

Tänu võlgname oma rahvustunde äratamise, kasvatamise ja süvendamise eest eriti oma rahvuslikele haridustegelastele, kunstnikele ja kirjanikele, kes meie rahva vanavara: rahvalaule, muinasjutte, vanasõnu, kombeid, ehteid ja riideid on kogunud, muuseumidesse koondanud, mille abil rahva ühtekuuluvust ja iseteadvust on kasvatatud.

Rahvuslik iseteadvus on meiegi rahvustunde nii tugevaks kasvatatud, et suutsime viimaks luua rahvusliku omariigi, mis on ühe rahvuse suurim saavutus.

Refereerida Jakob Hurda ja teiste tähtsamate vanavara korjajate tegevusest.

9. **Suhe töösse.** a) Töötahe ja töörõõm. — Töötahe on tingitud peamiselt ülalpeo hankimise vajadusest, sest tööta ei saa

keegi ennast ausalt elatada, olgu siis et mõni elab teiste kogutud varandusest, mis ta jõukailt vanemailt või sugulastelt on pärinud.

Samuti kihutab meid tööle tahe proovida oma võimeid ja huvi näha oma töö tulemusi.

Et õpilastes töötahet virgutada ja kasvatada, tuleks õpilasi õppekäikudel ja pikematel ekskursioonidel hästi tutvustada mitmekesiste eeskujulike põllumajapidamiste ja tööstusettevõtetega. Õpilaste tähelepanu võiks siin tulusalt juhtida ka sellele, et sport ja pallimäng on ainult asetöö ja ettevalmistusabinõu loovale tööle põllul, tööstuses ja käsitöös.

Töötahet aitavad tõsta korralikud tööriistad, otstarbekohane tööruum ning töötajate korralik toitmine.

Töörõõmu allikaks on hea tervis, õnnestunud töötulemus ja lähedad elamise võimalused, mis on tingitud edukast tööst.

Õpilane rõõmutseb kordaläinud koolitöö üle õppeaasta lõpul ja koolilõpetamisel head tunnistust saades.

Vanemad rõõmutsevad, kui nende vaev ja hool annab häid tulemusi lastekasvatamise alal.

Perenaine rõõmutseb oma puhta ja kaunisti sisustatud korteri üle. Aednik rõõmutseb hoolega kasvatatud viljapuudelt vilja kogudes ja põllumehe süda paisub rõõmust lokkavat viljavälja vaadeldes. Iga kordaläinud, hästitehtud töö täidab rõõmuga tegija südant ning tiivustab uutele pingutustele.

b) **Vastupidavus.** — 1) Millal on vajalik vastupidavus? — 2) Milliseid vigu tehakse töö juures vastupidavuse puudumisel? — 3) Mis nõrgestab õpilaste vastupidavust õppimise puhul? — 4) Kuidas mõjutab vastupidavust toitlus, soojus, puhas õhk jne.?

c) **Produktiivsus.** — Töö võib olla produktiivne ja eba-produktiivne. Iga töö, mis vaeva ei tasu, on eba-produktiivne, kuid produktiivne töö annab elatiskuludele lisaks veel tulu.

Töö viljakuse tõstmiseks on ühiskond tööaladesse jagunenud: põlluharijad, käsitöölised, vabrikutöölised jne., et igaüks oma tööalal tubli vilumuse omandaks ja töötamine produktiivsem oleks.

Tehastes ja vabrikutes on viljakuse saavutamiseks tööjaotus läbi viidud, kus töölised oma erialadel pikema aja kestel töötavad, suure vilumuse omandavad ja vähema jõukulutusega suuremaid tulemusi saavutavad. Kõik masinad taotleavad produktiivsust.

10. Elukutse valikust. Algkooli lõpetamise puhul otsustatakse üldiselt õpilaste elukutse valik. Sellepärast tulebki vanemail ühes

algkooli juhataja ja õpetajatega lõpetajate edasiõppimise küsimust väga tõsiselt kaaluda, et pärast ei tuleks ilmaaegseid kulutusi ega pettumust.

Elukutse valiku puhul tuleb arvestada õpilase võimeid ja kalduvusi, perekonna kandejõudu ja kutsealade arvu, kus tööd ja teenistust võib leida.

Õpilaste võimete ja kalduvuste kohta koguvad andmeid vanemad kodus ja õpetajad koolis, tähele pannes nende käitumist ja edasijõudmist õppeainetes ja tervislist olukorda, et selgitada lõpetajale kohast kutseala.

Vanemail tuleks kaaluda oma majanduslikku kandejõudu, et selgusele jõuda selles, kui kõrge hariduse oma lapsele nad suudaksid anda.

Kõige olulisem on arvestada kutsealade arvu, kuhu on võimalik haritud kodanikke tööle rakendada, ja suunata lõpetajaid nendesse koolidesse, mille lõpetamisel koha leidmine kindlam on.

Selline põhjalik nõuandmine lõpetajaile kutsevaliku kohta nõuab klassi- ja koolijuhatajailt suurt ettevalmistust, milleks ainet leidub „Eesti Koolis“ 1937, lk. 23, 30 ja 42.

11. Edu, selle eeldusi ja ohte. 1) Mis on edu? — 2) Kuidas saavutada edu õppimises? — 3) Mis soodustab edu igal kutsealal? — 4) Millist edu on saavutatud põllumajanduses, tööstuses, liiklemises? — 5) Milliseid õnnetusi on suurendanud edu tööstuse ja liiklemise alal? — 6) Millise ohuga ähvardab inimkonda edu relvasuse alal?

RAIVO ERENDI

Lauluõpetus keskkoolis.

Lauluõpetusest praeguses keskkoolis pole tänini veel ilmunud pikemaid kirjeldusi. Ka käesolev artikkel ei taotle mingit otsustavat uuendust meetodilises töös. Pigem tahab ta olla suuna näitajaks, mis paneks mõtted liikuma, et suudetaks künda nii mõnigi vagu uudispõllul.

Uus õppekava seab lauluõpetusele võrdlemisi suured nõudmised. Kuna kava haarab kogu muusika, välja jättes muusika arengu- loo, ja püüab anda koolilõpetajale laiaulatusliku ülevaate muusikast, siis on oluline, et töö toimuks sellisele meetodile tuginedes, mis võimaldab saavutada maksimaalseid tulemusi.

Meil on lauluõpetuses nagu harjumuseks saanud, et laulmine peab toimuma kollektiivselt nii laulu õppimisel kui ka edaspidises kooslaulus. Sellisele laulu käsitlusele võib ette heita seda, et kollektiivse laulmise puhul on õpetajal iga üksiku õpilase lauluindu kohati raske jälgida, pealegi kui on tegemist aryuka õpilasperega klassis, — siis nii mõnelgi õpilasel on võimalus sihilikult hoiduda kõrvale ühislaulust. Olen pannud tähele, et meetod, millele mina olen rajanud oma töö ja mida mõne sõnaga järgnevalt valgustan, suudab kõrvaldada neid puudusi. Uue aine käsitlemine toimub kollektiivselt, s. t. laulu õpitakse kogu klassiga. Samuti mõne teoreetilise küsimuse arutlusest võtab osa kogu klass. Kui aga on selge, et klass on laulu omandanud, või küsimusest aru saanud, toimub täiendav õppimine juba üksikult. Kui lauluõpetuses pole kasutatud allpoolkirjeldatud tööviisi ja kui kavatsetakse seda hakata praktiseerima, siis näiteks üksikult laulma pannes mõnd vanema kassi õpilast, võib ilmnedä torkumine (osalt piinlikkusetundest). Niisugusel puhul tuleb uuele tööviisile üle minna aeglaselt, ja õpetaja pidevalt abistab arglikke, kuni säärane töömeetod on saanud harjumuseks. Sellele tööviisile toetudes tuleb tööd arendada kuni kooli lõpuni. Kui kõnelda uue meetodi voorustest, siis tuleb alla kriipsutada fakti, et siin tehakse õpilane vastutavaks omas töös, ühtlasi selgub, et niisuguste nõudmiste juures ei ole mõeldav n. n. „lohistav“ õppimine või laulmine, s. o. osa õpilasi laulab, osa tegeleb kõrvalasjadega, — vaid tööst võetakse osa innu ja andumusega. Ühtlasi kaovad ka ajajooksul läbinähtavad, põhjusetud vabandused õpilaste poolt ja kogu töö klassis võtab uue ilme ning lähendab tööd emotsionaalsele laulmisele.

Õpilased tulevad I keskkooli (progümnaasiumi) klassi mitmesugustest koolidest, mitmesuguste teadmistega. On algkoole, kus rõhutatakse nn. „vabalaulmist“, ja noodiõpetus on jäänud arendamata. Ometi teame, et noodiõpetusega algkoolis tuleb alata juba III klassis.

Esimesed tunnid pühendatakse kordamisele ja klassi tasapinna ühtlustamisele. Isegi on soovitav korraldada kontrolltöö algkooli IV klassi kursuse ulatuses ja saadud muljetele rajada kordamine. Kõrdamisperiodil teostada õpilaste häälte kontroll ja sellele vastavalt õpilased grupeerida musikaalseiks ja mitte-musikaalseiks. Õpilastele, kes ei oma muusikalist kuulmist, tuleb seletada, et muusikaline kuulmine on arendatav ja et iga õpilane on

kohustatud kaasa laulma. Soovitav on laulmisel mittemusikaalsed paigutada musikaalsete õpilaste kõrvale istuma. Kuna noodijaotuse küsimus on noodiopetuses üks tähtsamaid, millega õpilasi tutvustati juba algkooli IV klassis, siis kordamisperioodil on oluline mainitud küsimuse juures peatuda. Et tööd lihtsustada, pean soovitavaks R. Pätsi rütmisilpide tarvituselevõttu. Siin, õpetaja käsitelnud üldiselt noodijaotust, kirjutab rütmid tahvlile ja rütmidele näidates, laseb õpilasi takti lüües laulda. Sellisel harjutusel on oluline, et kinni peetaks teatud kindlast kokkulepitud taktimõödust. Ühtlasi selline harjutus on ettevalmistuseks järgnevaatele nootide grupeerimisharjutustele, milliseid tuleb teostada rütmiopetusega paralleelselt. Olgu veel tähendatud, et rütmiharjutusega tuleb tegelda võimalikult kõikide laulude õppimisel, s. t. tuleb laulda nii sõnade- kui ka rütmisilpidega.

Õppekavas märgitud hingamis- ja hääldamisharjutusi, millised on olulise tähtsusega laulude edaspidise väljatöötuse suhtes, ei tohi jätta sööti. Hääldamisharjutusi tuleb teostada kogu klassiga selliselt, et sõnade hääldamisel sõnarütm langeks kokku helirütmiga. Selline moodus on üheks eelastmeks laulu rütmiharjutusile. Ka laulule eelnevaid hingamisharjutusi tuleb teostada järjekindlalt. Siinkohal pean soovitavaks hingamisharjutusi korraldada Tenno Vironi teoses „Praegusaja hääleseadmise teooria, tervehoid ja tehnika“ käsitletud n. n. „costal-abdominal“-hingamisviisi kohaselt (lk. 31).

Laulude õppimine n. n. imitatsiooni meetodi kohaselt, kui õpetaja mängib või laulab ees, kuna õpilased kuulmise järgi püüavad helisid tabada, tuleks kohati asendada laulu rütmilise ja meloodilise analüüsiga. Laulu käsitus analüütilisel teel loob elevust ja tõstab huvi. Selle teostamiseks laseb õpetaja õpilasi laulusõnu kirjutada kahe noodijoonestiku alla, kusjuures ülemisele joonestikule märgitakse laulurütm, alumisel joonestikul aga toimub laulu noodistamine. Analüütilisel teel leitakse taktimõõt, märgitakse rõhualad ja rütm. Järgnevalt otsitakse vastus küsimusele, kas laul kuulub mažoori või minoori, ja laul noodistatakse. Selline laulu läbitöötamine võtab tavaliselt ühe tunni aega ja tulemusena on õpilased märkamata laulu omandanud.

Keskkooli I—IV klassi kavas on ette nähtud mažooride ja minooride õpetus. Mažoori ja minoori laulmine ei tohiks tekitada ülepeäsematuid raskusi. Õppimise raskuspunkt tuleb aga asetada

mažoori ja minoori õppimisel astmeliste vahekordade vaatlusele. Mažoor astmiku tundmaõppimiseks on kõige otstarbekohasem lähutada klaviatuurist. Õpetaja joonistab klahvistiku do—do tahvlile, andes seletuse, et tarvituselolevas heliredelis on iga järgneva heli kõige väiksem vahe $1/2$ tooni. Nüüd kirjutab õpetaja tahvlile täisnootides do—mažoori, märkides iga noodi peale vastava astme. Lühikese analüüsi järele leitakse, et mažooris on pooled toonid III—IV ja VII—VIII astmete vahel. Ühtlasi kirjutatakse ka mažoori valem: $1\ 1\ 1/2\ 1\ 1\ 1/2$. Samasugusel teel leitakse loomuliku, harmoonilise ja meloodilise minoori valemid, millised oleks soovitatav märkida erilehele. Minoori õppimisel rõhutatakse eriti seda, et minoor algab mažoori VI-st astmest. Teoreetilistele õpingutele järgneb praktiline — laulmine. Mažoori laulmisel peetakse silmas pooli toone, minoori puhul võetakse tähelepanu alla juhuslikud märgid. Eriti harjutatakse harmoonilise minoori $1 1/2$ tooni laulmist. Töö toimub, nagu eelpool tähendatud, alul kollektiivselt, hiljem üksikult. Seoses mažoori ja minoori õppimisega võetakse läbi ka vastavad kolmkõlad. Keskkooli III klassi kursus haarab heliredeleid kuni 4 märgini. Soovitatav on tööd korraldada selliselt, et iga kuu alul õpitakse uus mažoor ühes paralleelse minooriga. Õpingus rõhutatakse mitmesuguseid harjutusi ja korraldatakse kergeid meloodilisi etteütlusi. Keskkooli III klassi kava näeb ette ka tutvumist bassivõtmega. Selleks analüütilisel teel jõutakse selgusele, et bassivõti määrab fa-noodi IV joonele. Järgneb õpitud helitõugude kordamine bassivõtmes. Ka hilisemas töös tuleb tagasi pöörduda nimetatud võtme juurde.

Intervallide laulmine ja ehitamine õpitud helitõugudes osutub üheks raskemaks ülesandeks lauluõpetuse alal. Selle nõudliku ülesande juurde asumisel tuleks õpingus lähtuda klaviatuurist, mis aitab selgitada kahe astme vahekorda. Kui on üldjooneline tutvumine aset leidnud, siis tuleks jätkata sama õpingut õpitavate laulude analüüsimisega, püüdes erinevates helikõrgustes määrata intervalle. Sama raskeks ülesandeks on transponeerimine, mida käsitleme õpitud intervallide ulatuses. Transponeerimisel tuleb õpilasile selgitada, kuidas toimub transponeeritava pala või harjutuse üleviimine teise helitõugu. Enne tööle asumist on soovitatav meelde tuletada vastavat helitõugu ühes juhuslikkude märkidega, millesse kavatsetakse transponeerida mõeldud pala või harjutus.

Sünkoobi mõiste selgitamisel tuleks otsida selliseid osi lauludest, kus esinevad sünkoobid, ja jällegi analüütilisel teel jõuda selgusele, et sünkoobis kantakse rõhk rõhuliselt taktiosalt rõhutule taktiosale.

Akordi käsitlemisel lähtume kolmkõlast, lastes õpilasi kolmkõla üksikuid helisid koos laulda. Selline kooslaul annab selge mulje akordist. Nüüd juba analüütilisel teel selgitame akordi mõistet. Mõiste selgitamisel ei tohiks piirduda ainult kolmest helist koosneva akordiga, vaid järgnevalt tuleb tähelepanu osutada ka 4-st helist koosnevale akordile. Siin on sobiv üleminekuvõimalus antud dominantseptakordi käsitlemisele, kus esimese sammuna toimetatakse vaatlust akordi koosseisu üle. Mõnesõnalise selgituse järele õpilased taipavad, et siin mažoor-kolmkõla on liidetud väikese tertsiiga, ehk põhitoonist arvates väikese septiimiga, mis moodustab kooskõla, kus helisevad 4 heli. Dominantseptakordi kõla on soovitatav klassile tutvustada klaveril, kui ka õpilaste ühislaulus. Edaspidisel õpingul tuleks peatuda lähemalt akordi ümberpöõrete juures, lastes õpilasi neid tuntud helitõugu-dest üles ja alla ehitada ning laulda.

Algisel tutvumisel laulu- ja muusikavormidega analüütilisel teel (prog. IV ja V kl. kursus) tuleks eriti palju kasutada skeeme ning lähtuda lihtsamate laulude vaatlusest. Metoodilise käsiraamatu on sobiv tarvitada A. Kasemetsa teost „Kontrapunkti, fuuga, kaanoni ja muusikaliste vormide õpetus“, millises teoses on antud lühike ning selge ülevaade muusikavormidest. Muidugi õpetus muusikavormidest ei tohi kujuneda mõneks teaduslikuks loenguks, vaid siin peab olema õpetajal leidlikkust ja oskust ainet võimalikult näitlikult käsitleda. Mõnesuguse muusikalise vormi seletusele asudes, peaks õpetajal olema ette näidata vastav teos. Pärast sissejuhatavat selgitust järgneb kas teose demonstratsioon heliplaadilt, või ettekanne õpetajalt või mõnelt musikaalselt õpilaselt ühes tarvilikkude seletustega. Võidakse kasutada ka raadiot, kus tähtsamate muusikaliste vormide tutvumist teostatakse ühiskoolamiste kaudu. Töötulemuste saavutamiseks on soovitatav korraldada iga veerandaasta lõpul kontrolltest, mis annab pildi õpilaste teadmistest. Laulude käsitlemisel üldiselt tuleks igas kuus läbi võtta üks laul võimalikult mitmehäälselt, valides laule tähtpäevade kohaselt. Viimased 3—4 tundi aastas tuleks pühendada kordamisele, peatudes süstemaatiliselt nii lauludel kui ka teoreetilisel osal.

KOOLIUUENDUSNURK

V. ORDLIK

Üldõpetuse teemade käsitus.

Laevasõit.

Teema käsitus baseerub õpejutul ja vaatlusel.

Õppejutt:

Õppejutt toimub I ja II kl. ühiselt.

Õpetaja: Merest saame kalu, kuid temast on muudki kasu.

Lapsed: Merest saame muda. Meres on hea supelda. Merel saab laevaga igale poole sõita.

Õ.: Merel näemegi liikumas mitmesuguseid veesõidukeid.

L.: Kalur sõidab sõudepaadiga. Mootorpaadid kihutavad noolena. Purjek liugleb üle vee. Aurik tossutab kiiresti. Mootorpurjek popsutab sadamast sadamasse. Vägevad sõjalaevad ujuvad merel. Allveelaevad sõidavad ka merel ja lähevad vahel ka vee alla sõitma.

Õ.: Missugust veesõidukit meeldib teil kõige enam vaadata?

Poiste vastuses esineb sageli sõjalaev, üldsus kaldub aga purjeka poole.

Õ.: Vanasti oli purjekaid palju enam kui nüüd.

L.: Nüüd on aurikud. Purjekaga läheb palju aega. Purjekaga ei saa vastu tuult otse sõita.

Õ.: Purjekaid on väga mitmesuguseid.

L.: Mõnel on üks mast. Ma olen näinud kolmemastilist. Ma nägin niisugust suurt purjekat, millel olid raapurjed. Meie külas Neeme Sandril on kahemastiline kaljas. Linnas on palju jahtisid.

Õ.: Meil on ka siin üks väike mängupurjekas, mis on aga pärispurjeka moodi (esitab mudelpurjeka, mis juba enne tunde oli kalssis. Enamikku kindlasti huvitas see ja vaadeldi seda kaunis põhjalikult).

Õ.: Mõned laevaosad teie siin juba tunnete ja teate nende nimesid.

L.: Mastid, vandid, kliiverpurjed, purjed, tüür e. rool, laevanina e. käil, ankur ühes ketiga, laevaparras e. poort, reeling, teng, tekk, luugid j. t.

Õ.: Säärast purjekat nimetatakse kaljaseks.

Hea on, kui mudelina saab pealiskaudselt vaadelda uhkeima ja nüüd kaduva raapurjeka — pargase — mudelit, vähemalt selle pilti. Üldse on hea, kui kogu käsitluse ajaks oleks asetatud klassi-seinale mitmesuguste purjekate ja teiste veesõidukite pilte ühes nimedega.

Õ.: Nendel laevadel on ikka midagi vedada.

Lapsed loetlevad.

Õ.: Ja kaugele, kaugele sõidavad mõned laevad.

L.: Ameerikasse, Inglismaale. Minu isa kirjutas koju, et „Veenus“ on praegu Aafrikas.

Õ.: Enne ütlesime, et laevad võivad merel sõita igale poole, et seepärast ongi hea merel sõita, aga see ei ole päris õige. Igale poole otse ei saa sõita.

L.: Mõnes kohas on meri madal. Saared on ees. Mere põhjas on suuri kive. Sügavas meres võib küll otse sõita.

Õ.: Laevajuht, kapten, peab teadma, kus võib sõita ja kuhu ei või.

L.: Tal on kompass ja kaardid ka.

Õ.: Ka on meres märke, mis näitavad, kuidas tuleb sõita ja kuhu ei tohi sõita.

L.: Madalate kohtade ümber on toodrid. Sadamas ja saartel on tuletornid. Kivide kohal on ka toodrid.

Õ.: Ajalehest loeme sagedasti, et jälle on mõni laev hukkunud.

L.: Torm ajab laeva teelt kõrvale. Torm lõhub tüüri ära ja siis ei saa enam juhtida. Torm murrab mastid maha. Kui udu on, siis ei näe märke ja laev läheb kivide otsa ja lööb augu põhja. Torm ajab laevad üksteise otsa.

Õ.: Paljude merimeeste hauaks on meri.

L.: Meie külast Laiaselja Mihkli viis laine laevalt merre ja ta uppus. Leesi Mihkel ka uppus ühes teistega Inglismaa ligidal. Minu vend pääsis ükskord ära, aga 3 meest uppusid, kui torm ajas nende laeva Hiiumaal randa. Päästepaat läks neil ümber.

Õ.: Aga ega me merd karda. Teistki mõni mõtleb minna merele, laevale, kui suuremaks kasvab.

Poisse avaldab, kes seda kavatsevad.

Õ.: Miks?

L.: Saab maid näha, palk on päris hea, kui saad tüürimeheks, kapteniks.

Emakeel.

Uued sõnad laevamudeli vaatluse ajal kirjutasime tahvlile. Et neid teha enam meeldejäävaiks, siis emakeeletunnis II klass täidab lünkharjutise töölehel.

See võiks kujuneda järgmiseks (kursiiviga täited):

Purjekat lükkab tuul edasi. *Aurikul* on sees tugev aurumasin, mis paneb liikuma *propelleri*. *Propeller* lükkab aurikut ja *mootor-laeva* edasi. Laevalage kutsutakse *tekiks*. Igal laeval on kõrged *mastid*. Purjekatel on mastide küljes *purjed*. Maste hoiavad tugevad *vandid*. *Masti* tippu tõmmatakse lipp. Laeva nina kutsutakse *käilaks*, laeva pära *ahtriks*. Kui laev merel tahab ühel kohal seista, siis lastakse *ankur* merre. Ankrul on väga pikk *kett* küljes. Laevakülgi kutsutakse *poordiks*. Poordi ääres on *reeling*, et üle poordi välja ei kukuks. Elamisruumi kutsutakse laevas *kajutiks*, kaubaruumi *lastiruumiks*. Laeva koorm on laeva *last*. Laeva juhtijaks on *kapten*, *tüürimees* ja *pootsman*, töömeesteks *madrused*, *laevapoised* ja *kokk*.

Kui mõni saab töö ennem valmis, siis need võivad seda harjutist ise jätkata oma teadmiste kohaselt.

Sellal, kui II klass täidab lünkharjutist, I klassiga töötame ühiselt keelelise vaatluse alal.

Arutleme: Sellel laeval, mis me vaatlesime, on nimi ka (Juhan). Teate veel teiste laevade nimesid ka...

L.: Minu isa sõidab „Veenuse“ peal. „Eestimaa“ sõidab Tallinna ja Kuressaare vahet. Purjek „Hilda“ on sadamas.

Õ.: Teil enestel on ka igaühel nimi. Kuidas teie oma nime kirjutate?

L.: Suure algustähega.

Õ.: Laevade nimesid kirjutatakse samuti. Kirjutame „Ma käisin Juhanit vaatamas“.

Kirjutatakse.

Õ.: Aga nii ei saa aru, kas see Juhan on laev või inimene. See pärast paneme nime ette ja taha väikesed märgid — jutumärgid. (Ma käisin „Juhanit“ vaatamas.)

Seejärel harjutame kirjutama laevade nimesid lühilauseis: Aurik „Eestimaa“ on sadamas. „Mall“ hukkus. Ma nägin „Leidat“.

Poole tunni möödudes hakkab I klass lugema vaikselt pala „Tarmo paadisõit“ („Esimesed vaod“ I, jõulust kevadeni, 4. trükk).

II klassile kannab siis õpetaja ette „Valter veehädas“ („Elav

Sõna II“, lk. 34) või „Kuidas laevad teretavad“ („Esimesed vaod“ II, jõulust kevadeni, 4. trükk).

Kuna õppejutus ja järgnevas harjutuses on õpitud tundma laeva ehitust, siis palast arusaamine raskusi ei tekita, kuigi palas on rohkesti uusi sõnu.

Pärast õpetaja ettekannet asutakse jutlema pala ainel, kus siis selgitatakse ka teisi uusi sõnu. Koduseks tööks jääb II klassi üks jagu vabal valikul ettekandeks õppida.

Teisel emakeeletunnil I klass kannab ette õpitud pala, millele järgneb süvendus õpetaja poolt juhitud jutlemisena.

Sellal kui I klassiga töötame, õpib II klass laulu „Kiigu, liigu, laevukene“ sõnu esiti lugema ja ka pähe.

Järgmine pooltundi tarvitatakse kirjatehnikatunniks. Kuna käekirjarahjutused peavad toimuma õpetajasilma otsese valve all, siis seda tööd ei saa jätta iseseisvaks tööks.

I klass kordavalt harjutab suuraapeid. Kirjutab laevade nimesid, aga mitte lauseis, kuna rõhk on siin asetatud suuraabete kirjutamisele ja nende sidumisele väikeaabetega.

II klass kirjutab õpitud laulu, erilist rõhku pannes ruumi- jaotusele.

Joonistamiseks see teema pakub palju ainet.

I klass saab ülesandeks joonistada, kuidas laevad merel sõidavad. Samuti võiks joonistada tuletorni.

II klassis kasutame tundi värvimistehnika õppimisele. Värvime laevade signaallippe. Õpetaja selgitab, milleks need laevadel on, esitab need ja mõne neist joonistab iga õpilane kaunis suurelt. Siis värvitakse, kusjuures korratakse ühevärvilise pinna katmises kasutatavaid võtteid. Kogu värvimistöö sünnib õpetaja pideva jälgimise all, Vajaduse korral annab juhatusi üksikuile või kogu klassile.

Matemaatika.

I klassiga teeme algul ühiselt ajaarvutusi. Arvutame, kui kaua oli üks või teine laev teel. Näiteks:

„Eestimaa“ sõitis kell 6 õhtul Kuressaarest välja ja jõudis Tallinna teisel päeval kell 10 homm.

Ja teisi sarnaseid.

Pärast võtame juurde ka pooltundidega ülesandeid. Ülesannete lahendamisel kasutame kellamudeleid.

Ka arvutame, mitu päeva kestis mõni pikem reis, näiteks Tal-

linnast Inglismaale. Laev sõitis välja 2. mail ja jõudis pärale 11. mail. Nende ülesannete juures kasutame kalendrit.

II klass sel ajal töötab iseseisvalt töölehel:

Palju raha saadi reisijailt?

Hinnakirjadest märgitakse andmed:

	I kl.	II kl.	III kl.
Tallinnast — Kuressaarde	7 kr.	5 kr.	4 kr.
Kuressaarest — Pärnu	5 kr.	4 kr.	3 kr.
Tallinnast — Riiga	20 kr.	14 kr.	8 kr.
Pärnust — Riiga	18 kr.	11 kr.	6 kr.

Siis lahendatakse ülesandeid:

Tallinnast Riiga sõitis I klassis 13, II kl. 18 ja III kl. 23 reisijat.

$$\text{I kl. } 13 \cdot 7 = 91 \text{ kr.}$$

$$\text{II kl. } 18 \cdot 5 = 90 \text{ kr.}$$

$$\text{III kl. } 23 \cdot 4 = 92 \text{ kr.}$$

Poole tunni möödudes I klass asub iseseisvale tööle endisel alal, s. o. ajaarvutusi lahendama, mis on antud töölehel pealkirja all: Laevad sõidavad.

II klassiga siis sooritame ühistööd, korrates mõisteid võrra ja korda, suurem ja väiksem, valides ikka ülesandeid laevasõidust. Näit.:

I kl. oli 18 reisijat. III kl. oli 36 võrra enam.

Ja teisi samasuguseid ülesandeid peastlahenduseks.

2. matemaatikatunnil alustame jälle ühistööd I klassiga. Pühendame aja jagamisele ja korrutamise kordamisele.

Lahendame sõnalisi ülesandeid:

1) Laeva tuli laadida 100 kasti mune. Vintsiga sai korruga lasta 5 kasti laeva. Mitu korda tuli tööd toimetada?

$$100 : 5 = 20$$

2) Laevas oli 90 kotti jahu. Korruga saadi 3 kotti välja tõsta. Mitu korda tuli tõsta?

3) Laevale toodi kastides 80 kilo kalu, igas kastis 10 kilo. Mitu kasti oli?

4) Toodi 5 kotti pähkleid, igas kotis 100 kg. Jne.

Hiljem jätkub töö töölehel või „Arvutusvihus“:

L a e v v e a b k a u p a .

Algul sõnaline ülesanne sidemeks ja siis:

$$\begin{array}{cccc} 40 : 20 & 100 : 5 & 4 \cdot 20 & 9 : 40 = \\ 90 : 30 & 80 : 4 & 6 \cdot 10 & \text{Jne.} \end{array}$$

II klass algas tundi iseseisva tööga töölehel:

„Reisijad laeval“.

Kuressaares tuli laevale 74. Virtsus läks maha 29, tuli juurde 34. Rohukülas läks maha 50, tuli juurde 3. Palju sõitis Tallinna?

Arvutame: $74 - 29 + 34 - 50 + 3 =$

Edasi „Arvutusvihus“ samasuguseid tulbas ja ka selliseid:
 $+ 55 = 94$

Hiljem ühistööna kordame veel korda ja võrra mõistet. Näit.:

Laevale tuli 37 inimest. Triigi sadamas vähenes reisijate arv 14 võrra. Jne.

Laulmiseks, mis I ja II kl. ühine, sobib sama laul, mille sõnu II klass õppis emakeeletunnis. Mainitud laul („Kiigu, liigu, laevukene“) annab eriti häid võimalusi laulu rütmiliseks läbitöötamiseks. Kui II klassiga iseseisvalt töötame, õpib ja kirjutab I klass laulu sõnu.

Tööõpetuses I klassiga voolime auriku ja paadi.

II klassi poisid nikerdavad koorest laeva, tüdrukud sooritavad nõelatöid, tehes väikese ilupäasterõnga.

Võimlemises, mis I ja II kl. ühine, saab luua hea matkimismängu laevatöös esinevaist liigutusist — ankru vinnamine, purjede heiskamine, tasakaal raal jne. Mängudest sünnib kasutada matkimismängu „Meri lainetab“.

Usuõpetustunnis võtame vaatlusele mõne loo merehädaliste pääsemisest, kus esineb Jumala abi. On ju teada neid juhtumeid, kus merehädalised on pääsedes ehitanud kabeli või teinud kirikule suuri kinke selle tänuks, et Jumal on neid päästnud, kui enam välist abi polnud loota.

KIRJANDUSE ARVUSTUSI JA ÜLEVAATEID

H. Peets: „Estonia“ teatri- ja kontserthoone ajalugu. O./ü. „Estonia“ kirjastus, Tallinnas 1938.

Kui veel 19. sajandi lõpul eesti seltskond Tallinnas siples kadakasaksluse kammitsais ja oli üldiselt loid, ükskõikne ning kultuurilage, siis käesoleva sajandi alguses ärkas temas tegevus- ja võitlustahe. K. Pätsi toimetatud „Teataja“ ümber koondus rida noori eesti haritlasi, kes taotlesid eestluse maksmapanu kogu avalikus elus, seltsides ja linnaomavalitsuses. T. Jü-

rine, F. Karlson, M. Kippert, J. Lilienbach, dr. K. Lüüs, dr. J. Masing, M. Martna, M. Pung, K. Päts, J. Teemant jt., astudes „Estonia“ seltsi liikmeks, tõrjusid seltsi ruumidest välja kaardi- ja piljardimängijad, tantsuharrastajad ja teised „mõistliku ajaviite“ ja lõbu otsijad. Eriti käremeelseks muutus „Estonia“ selts 1905. aastal, kui seltsi ruumides löödi sõnalahinguid, peeti revolutsioonilisi kõnesid ja võeti vastu kaugelekuündivaid resolutsioone. Oma tõusvat jõudu tundev eesti seltskond ei leppinud enam kitsa üürikorteriga Väike-Tartu maanteel (nüüdne Sakala tän.) ega sealse aja viitelise „teatritegemisega“. 1906. aasta sügisel pandi alus kutseteatrile, kus esinesid elukutselised ja kindlapalgalsed näitlejad. Vajati ajakohaseid ruume eesti kunstitemplile. Märtsis 1907 „Estonia“ peakoosolek otsustas „asuda viibimata teatri- ja rahvamaja ehitamisele“. Kuidas see otsus, majanduslikust kitskusest ja kohalikkude Vene kõrgemate võimukandjate vastu seismisest hoolimata, realiseeriti, seda üksikasjaliselt jälgib, selgitab ja jäädvustab mälestuseks tulevastele põlvedele „Estonia“ 25-a. juubeliks ilmunud H. Peets'i uurimus — „Estonia“ teatri- ja kontserthoone ajalugu“.

Pärast lühikest saatesõna osaühisuse „Estonia“ juhatusest (lk. 5—6) autor peatub Tallinna eesti seltside ühendamise katsete ja ühise teatrihoone-rahvamaja ehitamise mõtte tekkimise ja arengu juures a. a. 1902—1907, jutustab ehituskomisjoni loomisest „Estonia“ seltsi juurde ja teatrihoone projektide võistlusest, kirjeldab osaühisuse tegevust 1910.—1913. a., nurgakivi dramaatilist kohalepanekut 1910. a., ehitustööde käiku 1910.—1913. a. ning teatri- ja kontserthoone avamist 1913. a., edasi tutvustab osaühisuse „Estonia“ majandusliku seisukorraga teatri- ja kontserthoone ehitamise ajal ja osaühisuse tegevusega 1913.—1918. a., Eesti Asutava Kogu kokkustumisega „Estonia“ kontsertsaalis 23. IV 1919 ja osaühisuse tegevusega 1919.—1938. a. ja lõpuks toob osaühisuse „Estonia“ juhtivate tegelaste nimed ja portreed a. a. 1919—1938. Lisadena pakutakse Tallinna Eesti teatri „Estonia“ ehituse ja ülalpidamise osaühisuse „põhjuskeri“, F. Karlsoni luuletatud proloog, mis kanti ette 4. ja 5. detsembril 1904. a. eesti teatrihoone ehitamise heaks korraldatud piduõhtul, Tallinna Eesti teatrimaja nurgakivi panemise puhul laulda kavatsatud ühislaulu noot, „Estonia“ teatri- ja kontserthoone ehituskulude aruanne, Leedu rahva ja ajalehe „Viltis'e“ esindaja Tumas'e tervituskõne „Estonia“ avamisaktusel 24. VIII 1913, „Estonia“ avamise puhuks luuletatud Gustav Suits'u proloog.

H. Peets on rajanud oma uurimuse hoolikalt kogutud põhjalikule allikmaterjalile, mida leidub Tallinna Linnaarhiivis, „Estonia“ seltsi arhiivis, „Lootuse“ seltsi arhiivis, ajalehtede „Teataja“, „Sõnumed“ ja „Postimehe“ veergudel, memuaarides ja varem ilmunud kirjutisis „Estonia“ seltsist. Autor on ka usutlenud isiklikult kaasaegseid tegelasi ja kontrollinud nende mälestusi ning suusõnalist traditsiooni kirjalike andmete põhjal. Kõige selle tulemuseks on soliidne, asjalik ja huvitav kultuurilooline peatükk Tallinna lähemast minevikust. Elavas, soravas, moodses keeles kirjutatud raamat on rikkalikult illustreeritud heal paberil selgesti reprodutseeritud piltidega (arvult üle 70).

Trükitehniliselt on käesolev teos hästi õnnestunud, välja arvatud paar eksitavat trükiviga piltide allkirjades, mis vajavad parandust vastavalt teks-

tis leiduvatele õigetele seletustele. Nii leheküljel 166 pildi allkiri kõneleb „pöördlava ehitustöödest 1925. a.“ (vrd. ka lk. 234), aga tõeliselt toimusid need ehitustööd 1935. a. (vrd. lk. 169). Samuti üteldakse, et 1905. a. oktoobri laskmistel Uuel turul surmasaanute mälestusmärk on „püstitatud 1933. a.“ (lk. 168), aga tegelikult püstitati see mälestusmärk 1931. a. (vrd. lk. 171). Lk. 25 räägitakse komisjoni koosolekust „29. veebruaril 1905. a.“, mis on ilmselt viga, sest 1905. a. veebruarikuus oli kõigest 28 päeva. A. Uibopuu võis kuberneril ees küll žestikuleerida, aga mitte „žestikuleerida“ (lk. 114). Viites 7 (lk. 164) juhitakse lugeja tähelepanu „nõukogu protokollile 16. XII 1919“, mille põhjal 1. detsembril 1920. a. korraldatud loterii on andnud puhast ülejääki 173 750 marka, kuid on võimatu aasta võrra ette näha, kui palju „puhast ülejääki“ toob aasta hiljem toimuv loosimine.

Autor piirdub peamiselt faktilise materjaliga, mis võimaldab saada objektiivset pilti „Estonia“ teatri- ja kontserthoone saamisloost, kuid möödamindes puudutab ka (ehkki õrnalt) kaasaegseid (1900.—1938. a. a.) seltskonnas valitsevaid üldisi arusaamasid ja meeleolusid, mõningaid väärnähtusi ehitustööde teostamisel. Ei keeldu autor jagamast kiitust ja tunnustust neile, kes olid asja algatajaks ja edasiviijaiks. „Asja eestvõitlejail pidi jätkuma oskust, kannatust ja lakkamatut vaimustust, et sõna tõsisel mõttes alata mitte millegagi“, kinnitab H. P. leheküljel 56. „Asja eesotsas seisid enamikus nooremasse eesti haritlaspõlve kuuluvad isikud, keda suurel määral õhutas rahvuslik meelsus ja idealism“ (lk. 67). „Ainult piiramatut usk asjasse ning romantiline-rahvuslik meeleolu oli see, mis raskustest üle aitas“ (lk. 69). Rahalistest raskustest „saadi üle sel teel, et rida osatühisuse juhtivate isikute abikaasasid, tütreid jt. isikuid võttis oma nimele võlga vekslite kindlustusel, mida siis žireerisid vaheldumisi juhatuse ja nõukogu liikmed ning rida asjale tulin hingeliselt kaasalöövaid eesti haritlasi ja ärimehi“ (lk. 142). Ei saa meeleligutuseteta lugeda lehekülgi „Estonia“ teatri- ja kontserthoone avamispidustustist (lk. 106—114)!

Igaüks, kes soovib endale või raamatukogule hankida selle sisult huvitava ja väärtusliku ning välimuselt nägusa, peaaegu luksusliku teose, peab ruttama ostuga, sest käesolevat raamatut on trükitud piiratud arvul.

Huvi „Estonia“ teatri- ja kontserthoone ajaloo vastu peaks olema seda suurem, et see hoone on ehitatud eesti rahva poolt eesti rahvale ja peab igavesti jääma koduks Eesti teatrile ja muusikale. See nägus fassaadidelt ja arhitektoonilistelt efektidelt monumentaalne hoone on olnud mitte üks kunstitemplik, vaid ka kohaks, kus on leidnud tähistamist ja kuulutamist Eesti rahvuslikud suursündmused. Selle kultuurhoone viiendal korral, peamiselt „Estonia“ juhtivaist tegelasist koosneva haritlasklubi kitsais ruumes, harutati veel enne Eesti iseseisvumist kaugeleulatuvaid rahvus- ja riigipoliitilisi küsimusi. Siin („Estonias“) astus kokku Eesti Asutav Kogu jüripäeval 1919; siin on peetud mitmeid ülemaalisi kongresse, kus meie riigimehed murrangulistel aegadel on kõnedega pöördunud kogu rahva poole; siin on hardumuses seistud nende põrmu juures, kes Eesti riigi ja rahva kasuks on töötanud viimse hingetõmbuseni...

V. Orav.

VÄLISMAILT

Läti koolielust.

Aruannetest Läti koolide tegevuse kohta 1936./37. õppeaastal¹⁾ võiksid huvitada meigi koolitegelasi alljärgnevad andmed. (Sulgudes esitatud arvud käivad 1935./36. a. kohta).

Algkoolides õppis 221 180 (216 183) õpilast. Hoolimata õpilaste arvu tõusust ümmarguselt 5000 võrra vähenes koolide arv 42 võrra ja oli aruandeaastal 1722 (1764). Selle vähenemise põhjuseks oli väiksemate koolide ühendamine suuremateks ühikuiks. Sellekohaselt ehitatakse ka suuremaid koolimaju, mis peavad teenima laiemat kooliringkonda. Ka tahetakse sel teel saavutada koolide paremat sisustust ja õppevahenditega varustust. Koolivõrgu ümberkorraldamine on praegu teoksil.

Täienduskoolides õppis 8108 õpilast; seegi arv näitab aruandeaastal tõusu.

Gümnaasiumide arv vähenes 4 võrra, kuid õpilaste arv tõusis 820 võrra — 15 061-lt (1935./36. a.) 15 881-le (1936./37. a.). Keskkutsekoolides õppis viimastel aastail 7418 (7063) õpilast, alamkutsekoolides — 6563 (6373) õpilast.

Algkooli VI klassis õppis 16 649 õpilast. Neist lõpetasid kooli 14 041 (84%), mis on kogu algkooli õpilaste arvust 6,3%. (Samal ajal lõpetas meil VI kl. õpilastest koolikursuse 87,6%, ehk 9,2% kogu õpilaste arvust.) Teatavasti saavad algkoolilõpetajad Lätis kahesugused tunnistused — õigusega jätkata õppimist keskkoolis ja ilma selle õigusega. Esimesi oli 10 116 ehk 72% lõpetajate arvust. Peale selle lõpetas u. 500 koolikohuslikku last keskkooli ettevalmistusklassi.

Ka gümnaasiumide ja keskkutsekoolide (tehnikumi, kommertskooli, õpetajate instituudi = seminari jt.) lõpetajad jagunevad 2-te liiki. Ühed saavad õiguse ülikooli ja teistesse kõrgematesse koolidesse sisseastumiseks, teised seda õigust ei omanda. Täisõiguslikke lõpetajaid oli gümnaasiumides 1689, keskkutsekoolides 2361. Ilma õigusega ülikooli astumiseks lõpetas oma keskhariduse 477 õpilast (u. 12%).

Täieliku ülevaate õppeasutuste seisundist 1936./37. a. annab järgmine tabel:

	Koolide arv	Õpilaste arv	Õpetajate arv (tunniandjad juurde arv.)
Rahvakool (algkoolid, täiendus- koolid, lasteaiad)	1 929	231 591	9 137
Alamkutsekoolid	77	6 563	758
Keskkutsekoolid	43	7 418	931
Gümnaasiumid	76	15 881	1 552
Kokku	2 125	261 453	12 378

Seega tuleb iga 100 el. kohta Lätis 12 rahvakooliõpilast, üldse aga 13,9 kooliõpilast. (Vastavad arvud samal ajal olid meil: 9,6 ja 11,7.)

¹⁾ Läti haridusministeeriumi ametlik ajakiri „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1938, nr. 2.

Eestlasi on Läti gümnaasiumides 34, kutsekoolides 28 õpilast.

Aruandes märgitakse eriti, et pannakse suurt rõhku koolinoorsoo tervishoiule, mida peetakse hoolsasti silmas ka uute koolimajade ehitamisel. Kooliarstid on kohustatud teostama õpilaste ülevaatust 3 korda aastas ja täitma uued tervishoiulehed. Riigikoolides teotsevad hambaarstikabinetid, Riia linn on asutanud rea hambaravipunkte.

Õpilaste ühistoitlustamist tahetakse organiseerida laiemas ulatuses sel teel, et kõik Läti organisatsioonid kutsutakse toetama õpilaste ühistoitlustamist, nii et ka puudustkannatajad õpilased võiksid saada sooja einet või lõunat maksuta.

Tütarlastegümnaasiumid said aruandeaastal uued õppekavad. Ühenduses sellega hakati suurendama lahuskoolide ja -klasside arvu, eraldi poistele ja tüdrukutele.

Haridusministeeriumi juures töötab õpperaamatute komisjon. Kolme aasta jooksul (1935—38) oli esitatud komisjonile 1503 õpperaamatut; neist ei saanud tarvitamisluba 223 raamatut. Sellest suurest arvust hoolimata ei ole Lätis kerkinud kooliraamatute asjanduse standardimise või monopoliiseerimise küsimus. Ainult koolilugemike koostajatele on antud erimäärus, mille nõuete kohaselt tuleb ka seniseid lugemikke ümber töötada.

Muist nähtusist koolides märgib aruanne järgmisi: esteetilise kasvatusedendamine ja kooliruumide kaunistamine kunstiteostega; põllumajanduslike teadmiste levitamine algkoolide kaudu; kooliümbruse kaunistamine, kooliaedade korraldamine; kooli kasvatustöö toetamine noorteorganisatsioonide tegevuse kaudu (nende hulka kuuluvad mazpulki = „noorkotkad“, Noorte Punane Rist, skaudid ja gaidid jt.); koolide osavõtt mitmesugustest „päevadest“ ja „nädalatest“, näitustest; koolide spordivõistlused Riias 8500 osavõtjaga; samme õpetajate majandusliku olukorra parandamiseks.

Eriti märgitakse veel, et rahvakoolide inspektorid said enda käsutusse auto, ja sooritasid selleks autojuhikursused.

Joh. Käis.

KROONIKA

Ülevaade Õpetajate Koja tegevusest 1936.—38. a.

Õpetaja Koda avati pidulikult 8. oktoobril 1936. a. Samal päeval peeti esimene töökoosoleks juhatus moodustamiseks. Koja esimeheks valiti V. Neggo (tema tagasiastumisel esimehe kohalt valiti 1937. a. uueks esimeheks E. Murdmaa), abiks A. Varma. Nõukogu esimehe kohale valiti F. Raska, abiesimeheks G. Kõösel (hiljem F. Klement).

Sektsioonide juhatusse kuulusid: Algkooliõpetajate ja Lasteaednikkude Sektsioonis — E. Murdmaa (hiljem A. Ruut) esimehena, J. Rummo (hiljem H. Ennemuist) abiesimehena ja H. Ennemuist (hiljem J. Söödor).

Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsiooni esimeheks sai K. Rataspepp (hiljem O. Paas), abiesimeheks A. Üksti.

Kutse- ja Täienduskoolide Sektsiooni juhatusse kuulusid: A. Muti esimehena, V. Riks abina ja J. Maisma.

Koja peasektretärina toimis alguses dr. E. Oissar, hiljemini J. Pulk.

1. Algkooliõpetajate ja Lasteaednikkude Sektsioon.

Õppejõudude huvide kaitsemise ja koolikorralduslikkude küsimuste alal:

Sektsioon on arutanud ja seisukohti võtnud kõigi sektsiooni koolitüüpidesse puutuvate küsimuste kohta. Tähtsamaist õpetajaskonda puutuvast seadusist, mis sektsiooni täiskogus ja juhatuses on põhjalikult läbi arutatud ja Koja juhatusel seisukohad ning parandusettepanekud esitatud, olgu märgitud: Õppejõudude tasude seadus, õppejõudude teenistuse seadus ja pensioni seadus. Peale selle on esitatud Koja juhatusel või HM-le ettepanekud algkoolide tunnikava projekti, internaatide töö ja tasude normeerimise, standardõpikute, algkooli rakendusraamatute, klassijuhataja aruande, koolide külastamise põhimõtete, algkooli ja progümnaasiumi ning progümna. ja reaalkooli õppekavade ühtlustamise, kodundusõpetuse, paberitarvete standardimise, töökavade ja rea teiste algkooli ja lasteaeda puutuvate küsimuste kohta. Õppejõudude teenistuse seadust näit. on arutatud mitmel juhatusel ja täiskogu koosolekul. Algkoolide rakendusraamatute määruse eelnõu koostamisele on pühendatud üksi 4 koosolekut. Mitmed sektsiooni ettepanekuid on arvestatud HM-i poolt. Kõigi tähtsamate küsimuste arutamisel on töötatud koos E. Õpet. Liiduga ja selle allorganisatsioonidega. Kontakti saavutamine oli seda hõlpsam, et enamuse Sektsiooni täiskogu liikmeist olid ühtlasi kohalikkude maakonnaliitude esimehed või juhtivad tegelased.

Algkooliõpetajate ja lasteaednike edasiharimistöö alal:

Sektsiooni ja osalt ka Koja üldistest summadest on antud toetust V eesti keele õpetajate kongressiks (1936), alg. käsitööõpetajate päevaks ja E. Õ. L. pedag. päevadeks (1937), II usuõpetajate kongressiks (1938). Koja esimesel tegevusaastal saadi toetust napilt, 1938. a. aga sai Sektsioon edasiharimistööks kulutada juba 4300 krooni, mistõttu ka 1938. a. suvel võidi korraldada suuremaid täienduskursusi (E. Õ. L. täienduskursused Tartus jm.). Sektsioon on toetanud ka karskuskasvatustööd algkoolides, Sektsiooni toetusel on algkooliõpetajate esindajail võimalik olnud osa võtta FIAI kongressist Pariisis (1937. a.) ja Kopenhaagenis (1938. a.).

2. Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsioon.

Õppejõudude huvide kaitsemise ja töö- ning tasutingimuste selgitamise alal:

1. Korraldati ankeet õppejõudude töö- ja tasutingimuste selgitamiseks ning töötati läbi tähtsamad andmed, milliseid kasutati märgukirja esitamiseks HM-le.

2. Esitati HM-le ettepanekuid Õppejõudude teenistuse seaduse muutmiseks ja parandamiseks.

3. Moodustati toimikond õppejõudude tasude seaduse eelnõu väljatöötamiseks ja tasunormide parandamiseks. Toimikonna ettepanekud on valminud. Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsiooni poolt moodustatud toimikond käis oktoobri lõpul 1937. a. haridusministeeriumis selgitamas õpetajate palgaolusid.

4. Esitati HM-le ettepanek õppejõudude laste vabastamiseks õppemaksust.

Koolikorralduslike küsimuste alal:

1. Esitati HM-le seisukohad ja ettepanekud keskkoolide, gümnaasiumide ja kutsekoolide võrgukava kohta.

2. Esitati HM-le Koja seisukohad algkooli, keskkooli, gümnaasiumi ja üksikute kutsekooli tüüpide tunni- ning õppekavade kohta.

1938. a. jaanuaris asus Koda progüm. I ja II kl. ning algkooli V ja VI kl. õppekavade ühtlustamist pooldavale seisukohale. Keskkooliõpetajate sektsioon ei saanud selles küsimuses ühineda teiste sektsioonide esindajate arvamustega ja jäi selles küsimuses eri seisukohale, millised ta ka haridusministeeriumile Koja juhatuse kaudu esitas.

Edasiharimise alal:

1. Korraldati kongresse ja õpetajate päevi: 5. ja 6. keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate kongress okt. 1936. ja jaanuari alguses 1938. a.; 5. ja 6. eesti keele õpetajate päev: gümnaasiumi matemaatikaõpetajate kongress 1937. a. jõuluvaheajal; filosoofiaõpetajate päev; keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate suvipäevad Pärnus 1937. a. suvel; loodusloo ja maateaduse õpetajate kongress 1938. a. kevadel.

2. Võeti osa sektsiooni esindaja K. Mihkla kaudu pedag. ajakirja „Kasvatuse“ toimetustööst.

3. Võeti osa sektsiooni esindaja H. Jänese kaudu rahvusvahelisest keskkooliõpetajate kongressist Pariisis.

Muudel tegevusaladel:

1. Korraldati ülemaaline korjandus Killingi-Nõmme plahvatusõnnetusel vigastada saanud õpilaste toetuseks, mis andis üle 4300 krooni (koos teiste sektsioonidega).

2. Tehti eeltöid ja harutati vastavates toimkondades Õpetajate Koja seaduse ja juhatuskirja muutmist.

3. Asuti aineõpetajate toimkondade moodustamisele.

4. Selgitati keskkooli ja gümnaasiumisse puutuvaid jooksvaid küsimusi ja aidati kaasa nende paremaks lahendamiseks.

Kutse- ja Täienduskoolide Sektsioon.

Koolikorralduslike küsimuste alal:

Töötati välja ja esitati HM-le parandusettepanekud järgmiste seaduseelnõude ja määruste kohta: kutsehariduslike õppeasutiste seadus, õppejõudude tasude seadus, koolivõrgu kava, majandusliku kutseoskuse seaduseelnõu, aianduskoolide õppetöö korraldamise määrus, tööstusõpilaste kooli segaharu tunnikava, majandusõpilaste koolide õppekava, kodumajanduslike koolide õppetöö korraldamise määrus, kutselise eri- ja oskusainete õpetajate pedag. klassi tunnikava, kutsekoolide koolikorra kava, kommerts-kooli õppekava.

Õppejõudude edasiharimise alal:

1937. a.: 1.—8. juulini Vahil ja Helmes aianduse ja talundi korras-
tamisõpetuse kursus ja põllumajanduskoolide õpetajate päev; 26.—29. juu-
lini Tartus tööstus- ja tööstusõpilaste koolide õpetajate nädal; 16.—21. augus-

tini Tartus kodumajandusala kursus; 22.—23. aug. Tallinnas Tööstuskoolide juhatajate ja meistrinstruktorite suvipäevad; 23.—25. aug. Tallinnas naiskutsekoolide õpetajate suvipäevad.

1938. a.: 2.—3. juulini Vigala põllutöökoolis põllu-, aia- ja maatuübiliste kodumajanduskoolide õpetajate päevad; 8.—13. aug. Tallinnas kodumajandusala õpetajate täienduskursused (vt. „Kasvatus“ nr. 7); 15.—20. aug. Tallinnas naiskutsekoolide õpetajate täienduskursused (vt. samas); 22. aug. Tallinnas majanduslikkude koolide õpetajate päev; 22.—27. aug. Tartus praktiline aianduskursus; 23. oktoobril Tallinnas ühine kutsekoolide õpetajate päev, kus toimus sõprusliidu lepingu sõlmimine Eesti ja Soome kutsekoolide õpetajate organisatsioonide vahel (vt. „Kasvatus“ nr. 9); 29.—30. oktoobril Tallinnas täienduskoolide õpetajate päevad Täienduskooliõpetajate ühingu 10 a. juubeli puhul (vt. samas).

Seitsmele õppejõule on võimaldatud õppereise välisriikidesse edasiharimise otstarbel.

Muudel tegevus aladel:

1. Moodustati erialalised toimkonnad: kudumise, pesutöö, rõivatöö, tikanduse ja pitsi, joonistuse, õppevahendite, kvalifikatsiooni nõuete, rakendusraamatute, oskussõnade ja mitmesuguseid seaduse eelnõusid käsitlev toimikond.

2. Kutsehariduse populariseerimiseks korraldati loenguid Ringhäälingus.

3. On juhitud HM-i tähelepanu meistrinstruktorite ettevalmistuse küsimusele.

4. On astunud kontakti Rahvusvahelise Tehnilise Hariduse Bürooga.

5. On võetud edukalt osa Berliini rahvusvahelisest kodutööstusnäitusest 28. maist — 10. juunini.

Vanimate koolide juubeleid 1938. aastal.

150 a. juubel oli 26. mail s. a. Lootvina algkoolil Tartumaal.

100 a. juubeleid pühitsesid järgmised koolid:

Kohtla algkool Virumaal (27. märtsil s. a.).

Kutsari algkool Viljandimaal (19. juunil s. a.).

Arumetsa algkool Viljandimaal (1. novembril s. a.).

Holdre algkool Valgamaal,

Vesneri valla Haava algkool Tartumaal,

Penuja algkool Pärnumaal (kõik kolm 27. novembril s. a.).

„Kasvatus“ ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: terve aastakäik kr. 3.—
1/2 aastakäiku kr. 1.75. Koos „Õpetajate Lehega“ aastas kr. 6.50. Üksik-
number 40 senti.

Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit, Tallinn, Pühavaimu 11.

Pea- ja vastutavtoimetaja: E n n M u r d m a a. Tegevtoimetaja: J o h. K ä i s.

Toimetuse kolleegiumi liikmed A. V a r m a, H. J ä n e s.

Muusikariistade äri

AKORD

ANT & POHLA

Tallinn, Pärnu mnt. 28
(end. Roosikrantsi) Telef. 484-90

*Puhkpillid,
keelpillid,
klaverid,
raadio,
jalgrattad*

jne.

Koolidele erisoodustus

Jõulurõõm

on täielik, kui
jõululaul on

R. Klausson'i

šokolaadi-,
kompveki- ja
biskviiditehase saadused.

**Pealinna suurim
valmisciiteäri**

Kaubamaja

„EMPE“

Viru 22

Soovitab suures valikus
igaks hooajaks
daamide ja härrade
üliriideid.

Tellimiste vastuvõtt.

Majatarbed -

**praktilised
jõuluringid**

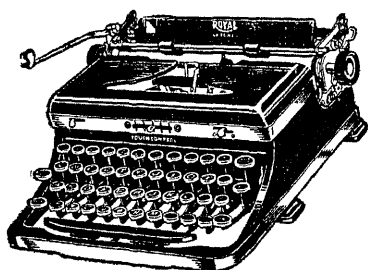
suures valikus

A./S.

D. Mirvitz ja Pojad

Tallinnas, V. Karja 7 ja Tartu m. 13

Tartus, Raekoja 6

Ameerika kirjutusmasin

ROYAL

kiireim, kergeim ja vastupidavam.

Esindaja:

Loun & Schitikov

Tallinn, Niguliste nr. 18.

Telefon 434-37

. . . Kui võimlemiskingi, sportikingi, toatuhvleid ehk ilusaid viltkingi, siis ainult

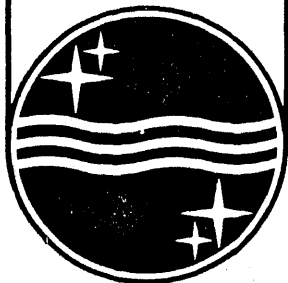
„KONDOR“

kvaliteetkaupu

Saadaval igas paremas jalanõudeäris.

Reserveeritud

PHILIPS

Moodsaimad

kooliraadio

sisseseaded Lääne-Euroopa eeskujul.

Helivõimendajad, mikrofonid heliplaadi ja raadioülekaneks.

Füüsika-kabinettidele: katoodekiirtetorud, valgustuslambid, mõõtriistad ja -sillad katoodekiirte ostsillograafid „Philora“ elavhõbe- ja naatrium-lambid jne. jne. suures valikus Nõudke hinnakirju!

EESTI PHILIPS A./S.

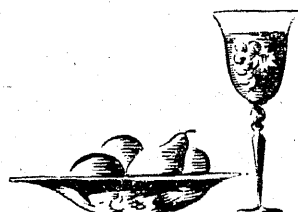
Tallinn, Lai tän. 1.

Mugavad pühad

hea meeleoluga ja
meisterlike ETK
toodetega

AHTO + TURIST

ETK VEIN

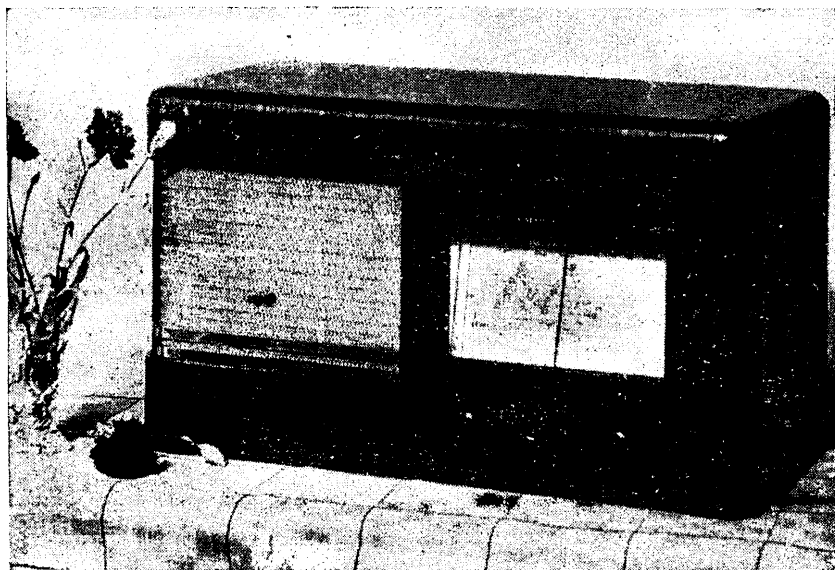
A S T E K L A
R I I D E K A U P L U S E D

TALLINN: S. KARJA 15.
PÄRNU MNT. 6. ESTONIA PST II.

HAAPSALU, KURESAARE,
MUSTVEE, NARVA, PETSERI, PÄRNU,
RAKVERE, VALGA, VILJANDI, VÕRU

*Ostes patareivastuvõtja valige sarnane, mille
voolukulu oleks võimalikult väike, nagu*

ÜLO RÄADIO

„KAPELLA“

Hind kr. 195.—. 4-lambiline patarei-
super.

„KOIT“

Hind kr. 150.—. 3-lambiline patarei-
vastuvõtja.

Nii kirjutavad ostjad nende vastuvõtjate kohta :

„... olen proovinud paljusid, kuid ei ole leidnud teist nii kauni kõlaga aparaati kui „Kapella“...“

„Minule meeldib eriti „Kapella“ välimus...“

„... Kuulates „Kapellaga“, mõtlen tihti: miks pole varem Eesti turule sarnast suurepärasest aparaati ilmunud...“

„... Imestan, et Teie „Kapellale“ nii vähe reklaami teete. Paljud ei tea üldse, et selle hinna eest võib nii head aparaati saada...“

„... „Koit“ on tänavu Teie lõöknumber!...“

„... Ostnud „Koidu“, olen vajumustatud tema võimetest...“

„ÜLO“ Raadiovabriku ladu

Tallinn, Plkk tän. 3, telefon 465-66